NEMZETI NŐNEVELÉS.

XIX. ÉVFOLYAM. 1898. DECZEMBER. X. FÜZET.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ EMLÉKE.*

(1898 nov. 19.)

Az Eötvös-alap-egyesület, a magyar néptanítók orsz. bizottsága, a népnevelők budapesti egyesülete, a budapesti tantestület, a tanítóképzőintézeti tanárok egyesülete — hogy másokat ne említsek — és az ő képviseletükben a magyar néptanítóság megindulástól remegő szívvel áldoz e napon megdicsőült Erzsébet királynénk emlékének.

Még érezzük annak a fájdalomnak sajgását, a mely végzetes halálának szörnyű hírére mindnyájunk szívén átnyilalt; sírjára még a nemzeti gyász sötét felhője borul: még meg-megrezzenünk nevének említésére és bánattal telik el szívünk, ha gondolatainkat az áhitat hozzá vezérli: és mégis új érzések, új vágyak, új elhatározások fakadoznak már lelkünkben, mint a hogy a tenger sötét mélységéből titokzatos források bugyogtatják föl vizöket.

Még könyet ontunk, hogy elvesztettük s már büszkék vagyunk, hogy a miénk volt! Forr bennünk a vágy, hogy a magunkévá tehessük mindenkorra s szent fogadássá magasztosul elhatározásunk, hogy — szívünkbe fogadva őt — hozzá hívek és emlékéhez méltók leszünk!

Ne rebbentsük még el a bánatot szívünkből! Minél mélyebb barázdát hasit a bánat ekéje a jóra fogékony lelken, annál gazdagabb termés, annál bővebb áldás fakad nyomában.

Nincs emberibb dolog a szenvedésnél, emberibb érzés a fáj-

* A budapesti tanító-egyesületek nov. 19-én tartott gyászünnepén elmondott beszéd.

dalomnál és bánatnál; nincs a mi embert emberhez közelebb juttatna, lelket lélekkel erősebben összeforrasztana, mint a közös szenvedés, a közös bánat. Ez az élet igazi mestere; ez az erkölcsök igazi megnemesítője; a nagy emberi ideálok felavatója! Akár az emberiség fejlődését — erkölcsi fejlődését — tekintsem át, akár az egyéni lélek rejtekeibe pillantsak: mindenütt ennek tanúságtételeivel találkozom... Ama bizonyos méregpohár, a szent kereszt, a mártirok töviskoszorúinak vércseppjei ezt az igazságot hirdetik!

Ennek az érzésnek szárnyain emelkedjünk fel hozzá, a ki mások szenvedésének balzsamot osztó őrangyala volt, a maga bánatának megdicsőült áldozata.

*

Jött, élt, eltűnt...

Az emberi élet az idők végtelenségében csak egy pillanat. De, a mint a parányi harmatcsepp a napóriás ragyogó képét: az ilyen pillanat, az ilyen élet az örökkévalóságot zárja magába!

Jött... Abból az országból jött, a mely első királynéját adta hazánknak, hogy segítsen megváltani a magyar nemzetet a pogányság sötétségéből a kereszténységnek... Kilencz század fordultával új megváltása történt nemzetünknek... áldott az a gyöngéd kéz, mely a magyart az önkényuralom sötétségéből kivezette a szabadság napvilágára! Fenséges alakjai történetünknek! Miért, hogy nem csupán küldetéstek és dicsőségetek közös, hanem mélységes gyászotok is? Miért, hogy szent munkátok folytatását nem hagyhattátok arra, a kit szívetek alatt hordtatok és a trón árnyékában reményeitek örökösének neveltetek!?...

Jött... fiatalságának egész valóját elárasztó bájával, a boldogság derült kék egét hozván lelkében. Az élet itt nyilt meg előtte a trón magasságában, a hol az örömök verőfénye rezegtette meg a levegőt. De ő itt is csak az örvendőkkel tudott örülni s boldogsága teljességét mások boldogságában találta. A verőfény nem vesztegette meg sem tekintetét, sem szívét: azokat kereste, a kik a fénykörön kívül álltak... És megtalálta a magyar nemzetet, a mely jogaitól és szabadságától megfosztva s az erőszak békóiba verve, ezer sebből vérezett; de sorsát némán, büszkén tűrte és sem múlt-

ját meg nem tagadta, sem jövőjéről nem mondott le... A fény özönében az árnyék, az örömök bőségében a szenvedés ihlette meg az ő könyörületes szívét s őrangyalává lett nemzetünknek.

Meg akart ismerni bennünket. Közénk jött, leszállt a néphez s maga körül gyüjtötte a nagyokat. Megtanulta nyelvünket s gyönyörűséggel merült el irodalmunkban. Tanulta történetünket, hallgatta a magyar századok æol-hárfájának bús akkordjait s végigrezgett lelkén az «ezredéves szenvedés», melylyel «megbűnhődte már e nép a múltat, jövendőt» s «egy jobb kor» után esengett. Megismerte: megszerette a magyar nemzetet!...

A nemzet nem látta a tavasz tündérét; de érezte már a tavasz enyhe fuvalmát, a mely megtördelte a tél bilincseit, itt-ott virágot is fakasztott, madárdalt is csalt elő. De a biztató tavasz után zivataros nyár következett. E borzasztó zivatarok alatt megrendült ég és föld; s népek, országok, birodalmak sorsa forgott koczkán e rettenetes küzdelemben. A világtörténet harczi szekere kétszer is végig csörtetett világrészünkön és mire a zivatarok elvonultak, megváltozott világrészünk ábrázata. Új birodalmak állottak elő; régi hagyományok és törekvések lettek semmivé. S a romok és új alkotások között ott állt a magyar nemzet, jogainak és szabadságának teljes birtokában, s testvéri szövetségben az alkotmányos Ausztriával...

A világtörténet följegyezte e szörnyű válság lefolyását. Ismerjük egyenként ama nagyjainkat, a kik e zivatarok alatt a háborgó vizeken révbe vezették a magyar nemzet hajóját; áldjuk annak a nevét, a ki önmegtagadásának, nagylelkűségének és bölcsességének királyi erényeivel a nagyok közt is a legnagyobb: de szivünk azt súgja, hogy a balsorsban nemzetünk sorsának jobbrafordulása, jövőjének új alapra helyezése nem volt, nem lehetett egyedül a számító ész, a férfierő és az állambölcseség alkotása. Nincs emberi alkotás, nagy és örök időkre szóló a szív megihletettsége, az érzelmek teremtő ereje nélkül! Oh tudtuk, éreztük, hogy sorsunk fonalát egy jóságos tűndér tartotta gyöngéd kezében. Tudtuk, éreztük s valljuk mindenkoron, hogy annak megváltó munkája volt mindez, a kinek lelkét a siker a legnagyobb boldogsággal töltötte el!...

És Szent-István koronája régi időkre emlékeztető új fényben ragyogott fel ismét. Mátyás királyi palotájának falai megelevenedtek. Udvara van a magyarnak, a mely a trón körül gyüjti azokat, a kiket a hatalom, a születés, a vagyon, a szellem, a munka magasra emelt. Az udvar székhelye fővárossá teszi Budapestet: igazi középpontjává a nemzeti életnek, a milyenről egy emberöltővel azelőtt csak a jövőbe látók, vagy a rajongók álmodtak. Egy új renaissance fénye sugárzik szét a trón magasságából — és ez a renaissance: magyar!

De nemcsak székhelye, udvara van a királyi családnak hazánkban: otthont is alapít magának, a hová megpihenni hazahazatér. Ki említheti meghatottság nélkül Gödöllő nevét, melyhez az ő boldogságának, örömeinek, imáinak megszentelt emléke fűződik?! Ez volt az ő igazi világa családja és meghittjei körében, a néppel érintkezve, mely benne a legendák élő hitével az ég csodatevő küldöttjét imádta...

Csak egyszer történt emez évek alatt, hogy boldogsága derült egét felhő árnyékolta el. A haza bölcse meghalt: az egész nemzet gyászt öltött. De kit döbbenthetett meg jobban e veszteség, mint őt, a kivel közös volt küldetése s a ki nem a bölcs megfontolásával, hanem szíve minden dobbanásával, egész boldogságával csüggött a közösen alkotott nagy művön?! A mit nem adhatott meg neki életében, megadta holtában: egész lelke megnyilatkozásával kihült szívére helyezte hálájának és kegyeletének koszorúját. Erzsébet Deák Ferencznek! Nevét önmaga kapcsolta az övéhez az örökkévalóság számára... Azóta mind a kettő egy fényben tündöklő csillag hazánk egén; iránymutatója azoknak, a kik a nemzet hajóját kormányozzák!

Érzékeny nemes lelkét ez az első és egyetlen borulat mélyen megrezzentette. Mintha a kidőlt oszlop terhét is magára kellett volna vennie, mind jobban foglalkoztatják a jövő sejtelmei és kötelességei. A mihez egész lelkét, élete boldogságát kötötte, biztosítania kellett azt a jövő számára is! A jövőnek épített, midőn fenséges családja körében azok nevelésének szentelte életét, a kikre a drága örökség várt. Oh, mennyire a maga szíve lelke nemes tar-

talmával árasztotta el ezt a kis világot; oh mennyire magyar, mennyire a mienk volt ez az ő kis világa! És a királyi csemeték az aggódó anyai szeretet szárnyai alatt nőttek, gyarapodtak, nemesedtek a királyi erényekben s mindannak szeretetében és megbecsülésében, a mi a magyar nemzetnek drága és szent volt. Mint fejedelmi pálma, úgy szökött sudárba s büszkén emelte égnek lombkoszorúját a királyi trón fiatal örököse. Fenséges szüleinek, az egész nemzetnek minden reménységét hordta délczeg törzsökén s a ránehezedő drága teher súlya adott erőt növéséhez...

És ime, a verőfényes égből irtózatos villám sujtott alá; derékon ketté törte a királyi pálmaszálat és égi terhét porba döntötte!

Ez a villámcsapás megrendítette a trónt, megrázta a nemzetet és holtra sebezte a legnemesebb anyai szívet, a mely nemcsak fia elvesztését siratta és gyászolta, hanem hozzákötött reményeinek, boldogságának, a megálmodott jövőnek megsemmisülését is. A kitől a kegyetlen végzet a jövőt elveszi, az életet is elvette attól.

Élt... láttuk mélységes gyászába temetkezve.

Élt... éreztük, hogy miattunk szenved és érettünk járja végig a kínszenvedések kálváriáját, hogy vezeklésével kiterjeszsze megváltó munkáját a jövőre is.

Élt... mert nem kellett a halál révén átszállnia, hogy eljusson a halhatatlanságba. Midőn ama gonosztevő kése átjárta szívét, nem érzett földi fájdalmat: már életében az égé volt.

*

Jött, élt, eltűnt.

Az emberi élet — boldogságával és szenvedéseivel — csak egy pillanat. De egy ilyen pillanat, egy ilyen élet az örökkévalóságnak szól!

Megdicsőült lélek, a ki immár az örökkévaloság birodalmába tértél, hallgasd meg szavunkat, midőn megindulástól remegő szívvel emlékednek áldozunk!

Valljuk, hogy csupán földi képmásod hagyott el bennünket, mert érezzük, hogy égi valód velünk van; elárasztja lelkünket és ott lakik minden magyar szívben, a mely királyáért és hazájáért dobog.

Életed fenséges példája megtanított rá bennünket, hogy legyünk hívek önmagunkhoz és magyarságunkhoz. Tiszteljük a múltat s ápoljuk kegyelettel az ősök emlékét és a nemzeti erényeket. Legyünk törvénytisztelők; ragaszkodjunk jogainkhoz és szabadságunkhoz; szeressük a hazát és a trónt s legyünk készek mindenünket, életünket is feláldozni, ha e legszentebb javainkat veszedelem fenyegetné. Fogadjunk be mindent, a mivel nemzeti egyéniségünket erősíthetjük, nemesíthetjük; de vessünk lelkünkből mindent, a mi azt meghamisítaná. Egyesek alkotják a nemzetet, nemzetek az emberiséget: az emberiség nagy ideáljai mindig szemünk előtt legyenek s hozzájuk hűtlenekké soha ne legyünk!

... A koszorús költő az első ezredév fordulóján azzal a jóslatszerű buzdítással fordult a magyar néptanítókhoz, hogy az ország másodszori meghódítása rájuk vár.

Az ősrege szerint az első honfoglaláskor Hadúr a maga kardját vetette le a földre. Attila ezzel a karddal remegtette meg a világot; Árpád vele szerzett hazát nemzetének.

Más időket élünk: más fegyvereké a diadal ...

Megdicsőült lélek! Áldjuk a gondviselést, a ki téged ajándékozott nemzetünknek. A te életed fenséges példája az a fegyver, a melylyel a magyar néptanítóság — a szíveket meghódítván — a második honfoglalást diadalra juttatja!

Budapest.

Sebestyén Gyula.

A MŰVÉSZI NEVELÉSRŐL.*

(Második, befejező közlemény.)

Első dolog tehát az iskolában a művészi szemlélet, mely a lelket nemes, szép tartalommal tölti meg. E czélra okosan fel lehet használni az ifjúsági könyvtárt s még inkább a gyermeklapokat is, ha azokban művészi illusztrácziók vannak. A gyermek mohón keresi az ilyesmit úgy is. Baj az, hogy eddig a tanítók részéről nem történt meg mindaz, a mit már csak nevelői szempontból is meg kellett volna tenni. Csak egy konkrét példát említek. Pár év előtt megindult serdülő leányaink számára egy hetilap a «Magyar Leányok», egy ritka tapintattal s műízléssel szerkesztett lap, melyet megnyugvással adhat minden édes anya serdülő leánya kezébe; máshol az ily lapon kapva-kapnának s a nevelés érdekében sietnének kihasználni, terjeszteni tanárok, tanítók; nálunk? — a szerkesztő felhivását sok iskolában még csak a növendékekkel sem közölték. Nehogy a serdülő leányok a napilapokat olvassák, a mi nekik méreg; s az ő lelkületükhöz illő képek helyett a szalonban heverő regényekben és folyóiratokban szemléljék az idegizgatásra dolgozó divatos illusztrátorok sokszor selejtes, de rájuk nézve mindig mételyező termékeit! A hatás a *jour*okon tanulmányozható, az ifjú hölgyek és urak attiede-jeiben és társalgásában.

Tehát fel kell használni a jó, tiszta tartalmú ifjusági lapokat, az illuszrált munkákat.** Az okos felhasználáshoz azonban, maga

* Az első közleményt l. a novemberi füzetben a 385—394. lapon.

** Az «Osztr. Magy. Mon.» s a Pallas Lexikonja is nagyon sok becses anyagot szolgáltat e czélra.

a képek látása nem elég. Beszélgetés, magyarázgatás által bele kell azt illeszteni a gyermek, de főkép a serdülő leány gondolatkörébe; rá kell szoktatni, hogy arról, a mit lát, magának számot adjon, benne a szépet megkeresse, meglelje és élvezze. Ha mindjárt a véghatározói mellékmondat rovására is. Az életben a véghatározói mellékmondat ismerete nélkül könnyen ellehet; de az igenis nagy befolyással lesz életére, és egykor családja boldogítására is, ha megtanulja az előtte levő szépet megérteni, ha megtanul belső életet is élni, nemesen élvezni.

Másik fontos teendő a képtárak, gyűjtemények, müemlékek látogatása, magyarázása. A tanítónak az ilyesmi sokszor terhére van; szabad délutánját sajnálja az ilyesmire áldozni. Ne sajnálja; lelki üdülés lesz az neki is; nem is lenne jó tanító, ha a gyermeki lélek fogékonyságát, mohó tudásvágyát, kedélye megnyilatkozásait látva, fel nem villanyozódnék, bele nem melegednék maga is. Csakhogy az ily együttes látogatásra a tanítónak készülnie kell. Meg kell ismernie az illető gyüjteményt, kiválogatnia azt, a mi belőle növendékeinek való; hogy a mikor velük jő nézni, idejét a keresgélésre ne vesztegesse, figyelmük szét ne szóródjék, hanem az ő általa kijelölt megnézendőkre összpontosuljon. S világért se nagyon sokat nézzenek meg egyszerre. 10—20 műtárgy egy napra elég; sőt később okosabban teszi, ha még kevesebbet választ ki, de ahhoz kimerítőbb magyarázatot ad. Mert a lélek a sok új tárgy s új benyomás hatása alatt könnyen elfárad és azután közömbössé válik. De az oly kép, mit a magyarázat megelevenít, a gyermeknek örökre lelkébe véződik. Az így látottakra azután a későbbi tanítás folyamán is bátran hivatkozhatik a tanító; roppant segítségére lehet az pld. az egyes történeti korok s a költői művek stb. megértésénél is. Csak az ezredévi kiállításra utalok. Okos tanító a tanulóknak ott nyert művészi és egyébb szemléletére minden lépten-nyomon hivatkozhatik; csakhogy, sajnos, meglátszik, hogy a gyermekeknek ott sem volt mindig olyan vezetőjük, a ki figyelmüket a lényegesre tudta volna összpontosítani; szétszóródott az, s pusztán gyermeki kiváncsiságuk ösztönzésére utaltan, kevés valóban értékes benyomást őriztek meg róla lelkükben.

Míg a fővárosban a tanító főgondja a sokból a valóban czélravezetőnek és becsesnek kikeresése, addig vidéken ép az ellenkező: felhasználni azt a kevés műtárgyat, a mi ott szemléletre kínálkozik; e végre ne riadjanak vissza a környékbeli templomok, régi épületek s más ilyenek felkeresésétől sem; sőt — egy-egy népviselet, lakóházberendezés s más ily szempontból érdekes falu meglátogatásától se idegenkedjenek vidéki városaink iskolái. Mindez gazdagítni fogja tanulóik lelki életét s ha az ilyenekben kedvüket lelik, megeshetik, hogy idővel a kávés uzsonnák vagy ötórai teák-egyetlen füszere vidéken sem lesz a pletyka, sem egyetlen beszédtárgyuk a divat és a rossz cseléd.

Itt kell megemlítenem a színházat is, mert a művészi, sőt erkölcsi nevelésnek az is fontos, mélyreható tényezője. A meglevő viszonyokkal számolnunk kell; azok megváltoztatása nem mi tőlünk függ; de az már rajtunk áll, hogy az adott viszonyok közt a lehető legokosabban járjunk el. Mire czélzok ezzel, azt tisztelt hallgatóim talán már sejtik. Sajnos, színpadjaink nagy részén — nem csak a fővárosiakon, de vidékieken még inkább — a modern ideg izgalomra, sőt érzékingerlésre dolgozó színműirodalom ledér, silány, sokszor majdnem visszataszító termékei uralkodnak. Hogy mily pusztítást visznek ezek véghez a társadalom erkölcsében és ízlésében, azt itt részletezni nincs időm; szomorú hatásukat eleget látjuk mindnyájan a társadalmi érintkezés sülyedő színvonalában s az egyre jobban terjedő léhaságban és cynismusban. Nagyobb baj az, hogy e métely a fiatalságot is kikezdi. Oktalan, gyönge szülők sokszor elviszik serdülő leánykáikat az ily darabokba. Hova lesz aztán a fiatal leány-lélek érintetlensége, himpora? — Ezen változtatnunk, sajnos, aligha lehet. Egyet azonban megtehetünk: egészséges irányban fejleszthetjük a fiatal leányok ízlését, az igazi színpadi remekek megnézetése, megszerettetése által. A selejtes, hitvány színpadi termékeknek az egészséges, jó ízlés a legbiztosabb ellenszere. Jó ízlésű nő ily darabba nem megy egyszerűen azért, mert nem gyönyörködik benne. A subventionált színházakat akár kötelezni lehetne arra, hogy iskolák számára egyes — ily szempontból meghatározandó — darabokba ingyenes, vagy nagyon

mérsékelt jegyeket adjanak. Az opera igazgatósága ez őszön 200 ingyenjegyet osztott szét, hogy Hunyady Lászlót üres ház előtt ne játszszák.

Nem lett volna-e szebb ez előadásra a főváros felsőbb fokú iskoláit meghivni? Gondolják el kérem az ily előadások hatását a fogékony ifjuságra, főkép, ha azok ily előadásokon okos, tapintatos tanitók vezetése alatt vesznek részt, ki a látott darabot velük azután megbeszéli, őket annak szépségeire figyelmezteti, sőt figyelmét a jelmezre, díszletre is kiterjeszti, mert az éhes fiatal lélek mohón ragadja meg az ilyesmit is és a mit látott, mindaz gazdagítja képzeletét. Nem rendezhetnének az előkelő fővárosi színházak, de itt-ott a vidékiek is ily czélra délutáni előadásokat? (Hunyady, Jancsi és Juliska, a Házitücsök, az operában, hozzá egy-két naiv ballet; a Nemzetiben Bánk-bán, a Szentiváneji álom, Csongor és Tünde, Kisfaludy egy-egy vigjátéka s más ilyenek; a Népszínházban egy-egy népszínmű — pl. a Vereshajú, az Ezerév; sőt a Magyar Színház Hanneléje — gondolják meg, mily hatással lenne ez a tanuló fiatalságra, hogy fejlesztené, edzené ízlésüket, és erkölcsi érzéküket. Azt pedig ne mondja senki, hogy a színházak ezt meg nem tennék; a nemzeti műintézeteknek kötelességük; de meg fogják tenni a többiek is hazafiságból. A magyar színészet mindenha a magyar cultura szolgálatában állott. Hagyományaihoz hűtlen, önmagához méltatlan nem lehet, mikor egy kisded áldozatról van szó, egy nemes czél érdekében. S ha máskép nem, a közvélemény nyomása alatt meg fogják tenni azok is, melyek szemében az üzleti nyereség, a fő czél; erre fogja őket ösztönözni az okosság, a józan önzés is: mert a tanuló ifjuságban voltakép maguknak nevelnek közönséget. Sőt filharmonikus társulataink is megtehetnék ugyane szempontból, hogy évadonkint 10—20 jegyet bocsátnának, főkép a képezdei igazgatók rendelkezésére, tehetséges tanulók számára.

Csakhogy mind e dolgok egy nagy feltételhez vannak kötve: az a feltétel: a *müvelt ízlésü, művészi nevelésben részesült tanitó. Ennek a feltételnek ma még híjával vagyunk.* A mi nemzedékünket műremekek megértésére, élvezésére még nem tanitották; a

tervszerű művészi nevelést mi még nélkülöztük; hacsak szerencsés családi körülmények vagy Istenadta hajlam meg nem hozta. A kik most növendékei a képezdéknek, azok ott még részesülhetnek rendszeres művészi oktatásban s nem kétlem, *hogy tanitónőképzőink vezetői ez oktatás szervezéséről idejekorán gondoskodni fognak* egy vagy más úton.

De nekünk, régi tanitónőknek, ezt a hiányt magunknak kell kipótolnunk. Önképzés útján kell megszereznünk legalább a legszükségesebb idevágó ismereteket.

A dolog nem lehetetlen, csak nehéz kissé arra nézve, a ki kizárólag saját erejére van utalva. De hála Istennek, ma már a magyar tanitónő nincs elszigetelve; a testületi élet az iskolákban eléggé megizmosodott arra, hogy ily törekvésben kölcsönös támogatásra számítni lehessen; azonkívül itt van a «M. D. E.» s annak vidéki körei.* Mindezek alkalmat szolgáltathatnak a művészi ismeretek megszerzésére; a magyar tanitónők organuma, a «Nemzeti Nőnevelés» is bizonynyal meg fogja nyitni hasábjait e törekvéseknek, sőt fog talán adni gyakorlati útmutatást is a művészi önképzésre s tanitványaink művészi nevelésére.

De ez nem elég. Szükséges egyéb is. A közvetetlen érintkezés. *Gyűljenek össze a művelt és magukat művelni akaró tanitónők;* olvasgassanak együtt müvészeti munkákat, nézegessenek együtt művészi becsű képeket, műipari tárgyakat — akad ilyen mindenütt, még a legfélreesőbb kisvárosban is. Ha alkalmuk van, járjanak el együtt színházba, képtárakba, gyűjteményekbe, műemlékeket megnézni; mindig fog akadni közöttük egy-egy olyan, a kit fejlettebb ízlése, műérzéke, tudása alkalmassá tesz arra, hogy a többieknek útmutatójuk, serkentőjük legyen. Az együttes munka, az együttes nemes élvezet pedig új inger, új kötelék lesz köztünk; melegebbé fogja tenni a köztük fennálló, sokszor kissé rideg viszonyt, tartalmasabbá, érdekesebbé a testületi életet; egy kis színt, melegséget fog vinni magányos életük szürkeségébe. Mert főkép a magányosan élő tanitónők működhetnek e téren, s ők is fogják annak legjob-

* De itt van a fővárosban a «Szabad Lyceum» is.

ban érezni áldását. A családanyákat a gyermeknevelés, a háztartás gondja leköti; ők a művészetek tanulmányozására sok időt nem fordíthatnak. Az egyedül álló nő ezt könnyebben teheti. S megtehet egyebet is. *Mehet útazni. A művészet remekeit fölkeresheti termőhelyükön, hazájukban.* Ott teleszívhatja lelkét az erős, nagy benyomásokkal, a művészet szeretetével s hozhat haza magával egy életre való kincset.

Ma az útazás oly könnyű, oly olcsó s külföldön a nőútazók helyzetét is az okos, életrevaló penziórendszer annyira megkönnyíti, hogy művészi tanulmányútra bátran indulhat bármely művelt nő. Gyümölcsözőbbé s élvezetesebbé válhatik az út akkor, ha többen mennek együtt, olyannak társaságában, ki az illető helyeket ismeri s a művészetekben jártas lévén, egyrészt a kellő magyarázatot megadhatja, másrészt figyelmüket az igazán értékesre hívja fel, azt a felületes szétszoródástól megóvja. Miért ne lehetne a magyar tanítónőknek pl. a húsvéti szünidőben, kisebb-nagyobb csoportokban, társas művészeti tanulmányutat vagy kirándulást szervezni, teszem azt Velenczébe, Flórenczbe, Rómába vagy más ily fontos művészeti középpontba? Nyáron a német városokba, vagy akár itthon a Szepességre, vagy egyebüvé?

A dolog kis költséggel is meglenne; de nem hiszem, hogy közoktatásügyünk vezetője, ki a művészi nevelés ügyét oly melegen felkarolta, annak e feltételéhez a szükséges módot és eszközöket ne adná meg. Sőt meg fogja azt tenni nem egy vidéki város lelkes törvényhatósága is, tudom; mert a magyar társadalom kész minden jó ügy támogatására, csak meg kell annak helyességéről és életrevalóságáról győzni.

Örülnék ha e mai felszólalásommal sikerült volna érdeklődésüket e kérdés iránt felkölteni s némely praktikus mozgalmat megindítani. A zerge lába megindítja a lavinát; az emberi szó néha még a lavinánál is nagyobb tömegeket indíthat meg, ha jókor és jó helyre esik. Én azt szeretném, ha a magyar tanítónők nem csak úsznának az árral, de — elfoglalva az őket intelligenciájoknál fogva megillető helyet — minden nemesebb kulturális mozgalomban vezetnének is!

Ha a tisztelt szakosztály jónak látja, a teendőket néhány pontba foglalva, indítvány alakjában leszek bátor összegezni.

1. A szakosztály a művészi nevelés eszméjét magáévá teszi és annak érdekében társadalmi téren is agitácziót indít és propagandát csinál.

2. A kellő művészeti ismeretek megszerzése érdekében kívánatosnak tartja, hogy a tanítónők időnkint barátságos jellegű összejöveteleket tartsanak s a kezük ügyébe eső gyűjteményeket és műtárgyakat együttesen szemléljék meg.

3. Kívánatosnak tartja a társas tanulmányutak szervezését a művészeti középpontokba s a hazai műemlékekhez, ehhez az illető tényezők anyagi és erkölcsi támogatását is igyekszik megnyerni.

4. A Nemzeti Nőnevelés szerkesztőjét fölkéri, hogy lapját az ily irányú törekvéseknek megnyissa és abban a művészi nevelésre vonatkozó czikkeket közöljön.

5. Kívánatosnak tartja főkép a tanítónőképzőkben a művészeti oktatás szervezését, részint az egyes művészeti tárgyakkal kapcsolatban, részint önálló előadások tartása által.

6. Kívánatosnak tartja mozgalom indítását a serdült tanuló ifjuság számára tartandó ingyenes vagy mérsékelt költséggel járó színielőadások s hangversenyekre szóló ingyenjegyek kieszközlése iránt.

7. Kívánatosnak tartja bizonyos útmutatás kidolgozását egyrészt a leányiskolák számára beszerzendő művészeti szemléltetési gyűjtemények összeállítására és beszerzésére, másrészt azoknak a többi tárgyak tanításával kapcsolatos módszeres feldolgozására vonatkozólag.

Budapest. *Geőcze Sarolta.*

A NŐNEVELÉS ÉS AZ IDEGESSÉG.*

(Második, befejező közlemény.)

De a lelki világ zavartalan fejlődését biztosítani az iskolának is főfeladata. Az iskola czéljaira nagyon fontos, hogy a leányok idegzete épségben tartassék, hogy jó, erőteljes talajba vethesse az ismeretek magvait s gyönge vagy izgatott idegzet ne hátráltassa az oktatás könnyű felvételét, vagy annak a lélekben való feldolgozását.

Napsugaras, csendes, békés éghajlata legyen a leányiskolának. A növendékeket szellemi foglalkozásuk közben ne zavarja hirtelen robaj, lárma, hangos, durva vagy nem a munkájukra vonatkozó beszéd, zene, kocsirobogás, sípolás, utczai kiabálás mert ezek a figyelembe elmerült léleknek szenvedést okoznak, károsan izgatják az idegeket. Távol a világ zajától, küzdelmétől, az ipari s kereskedelmi központoktól, elvonult helyen álljon az iskola (mint Angliában); környéke szent legyen, a hova idegennek nemcsak a közoktatási, hanem a közigazgatási hatóság részéről is büntetés terhe alatt tilos legyen a belépés. És a tanítónő, mielőtt a tanterembe lépne, vesse le lelkéről a kellemetlen hangulatokat, űzze el magától privát gondjait, úgy lépjen az ifjú leányok közé, mert különben a saját izgatott lelkiállapotát átszármaztatja az ártatlan gyermekekre.

Rémítő kár az, a mit a tanítónők ily úton a jövő nemzedék idegrendszerén elkövetnek. Azért már a képzőintézetekben nagy tekintettel kellene lenni a tanítónő-jelöltek idegrendszerére s ideg-

* Az első közleményt l. a novemberi füzetben, 400—407. lap.

bajos leányt egyáltalában nem volna szabad a tanítói pályára bocsátani. Más kenyérkereseti pályán az ilyen nem okozhat annyi kárt, mint ezen.

Igaz ugyan, hogy a képzőintézetbe való felvétel czéljából a leánynak orvosi bizonyítványt kell bemutatni és orvosi vizsgálatnak is alávetik, de az orvosi vizsgálat nem igen terjeszkedik ki az idegességre, azután meg, ha nem is ideges még a leány a fölvételnél, 4—7 évi megfeszített tanulás a fejlődés korszakában nagyon sokat idegessé tesz.

Sokszor megzavarja tanuló leányainkat a tanítás alatt hangos kopogással hirtelen megjelenő iskolalátogató is. Tekintélyes, szigorú arczczal jön ő, föl s alá jár, néz, vizsgál, kérdez olyan dolgokat, melyek eltérítik a leányokat attól a foglalkozásuktól, melyben éppen elmerülve voltak; beszél nagy hangon, kritizál, megtámadja a rossz tanulókat, sokszor még a tanítónőt is. Lehet ebből haszon az agyra, az idegekre?

A mai iskolalátogatói rendszer igazán czélszerűtlen. Felszínes az, mint minden a modern életben. Abból ha egyszer-kétszer negyed vagy félórára megjelenik az előadáson, még kitűnő paedagóg sem tud következtetést vonni az iskola állapotára. Év elejétől kezdve több ízben kellene látogatnia ugyanazon egyénnek egy bizonyos osztályt, mindenkor a tanítási óra elejétől, annak végeig ott maradnia s inkább passiv, mint activ szerepet vinnie. Így aztán teljes képet szerezhetne az iskola állapotáról és nem zavarná, sőt elősegítené a tanítás menetét.

Ilyen rendszer mellett az iskolalátogatás pótolhatná a vizsgálatokat is, melyek a rájuk fordított időhöz képest úgy sem nyújthatnak hű képet az oktatás eredményéről; csak arra valók, hogy a bátortalan leányok idegességét fokozzák. A vizsgálatok helyett aztán jó lenne kellően előkészített évzáró iskolai ünnepélyeket rendezni, melyeken a leány nem félhet a meglepetésektől, melyeken az ideggyönge tanulót megkímélhetjük a szerepléstől s melyekben valamennyi tanuló örömét, gyönyörűségét leli.

Nyugalmat biztosítsunk a növendékeknek, óvjuk meg a hirtelen meglepetésektől, váratlan zavaroktól, s ha békét, csendet

varázsoltunk körülötte: ráirányozhatjuk figyelmünket idegzetének egyéni sajátságaira, s a szerint alkalmazzuk nevelési eljárásunkat. E tekintetben a pædagogia általános elveinek betartása is segítségünkre szolgál. Mindjárt a tanulók elhelyezésénél nagyon óvatosak legyünk. A kisebbeket s érzékszervi (fül, szem) hibákban szenvedőket előre ültessük, az idegeseket tapintatosan elosztva a többi között, de úgy, hogy a tanulók ne érintsék egymást s könnyen megfigyelhetők legyenek. Az idegbajosokat pedig okvetlen el kell távolítanunk az iskolából. A szórakozott figyelmetlen leányt ne büntessük, mielőtt egyéniségét jól ki nem ismertük.

Tudjuk jól, hogy a figyelem határozatlansága épen úgy, mint az izmok reszketése legtöbbször nem szándékos, hanem azt mutatja, hogy a léleknek nincs elég ereje hosszasabban egy irányban működni. Azért is ha az általános figyelem lazulását észreveszszük s a fáradság jeleit a növendékek arczán, ne várjuk a kimerülés jeleit is, hagyjuk abba tárgyunkat; adjunk a léleknek változatosságot, nyugalmat, a testnek mozgást. Mert az agy tevékenységét nem szabad túlfeszítenünk. «Az agymunka jelentékeny befolyást gyakorol az idegek működésére s fokozza az agyhoz való vérömlést. Fokozott figyelemnél elakad a lélegzet (visszafojtott lélegzettel hallgatunk) és ha hosszas szellemi munkával a figyelem egy pontra irányul, gyérül, kurtul a lélegzet; ekkor az agyból a vér lassabban távolodik el s a vérnek az agyból való hiányos levezetése ép úgy hat az idegekre, mint a túlbő vérömlés oda, a mit a lelki rázkódtatás (félelem, ijedtség) okoz».*

Minél kisebb a leány, annál kevesebb ideig birja ki megerőltetés nélkül a munkát, mely mozdulatlanul egy helyhez köti. A megerőltetés pedig idegeit támadja meg. Azért törülni kellene az elemi első osztály tantervéből a kézimunka tanítását, vagy legalább is kézügyességi órákká változtatni a kézimunka-órákat, melyeken a kézügyességi gyakorlatot sokszor fölváltja a játék, beszélgetés meg testgyakorlat. A rendszeres kézimunkaoktatást pedig csak a II-ik osztályban lenne szabad megkezdeni.

* Dr. Baginszky «Handbuch der Schulhygiene».

Az orvosok úgyis még a felnőttek kézimunkáját is vádolják az idegesség elterjedésével. Kis lányokra meg épen veszedelmessé válhatik a kézimunkával való hosszasabb foglalkozás. A hajlott ülés megzavarja vérkeringésüket, véredényeik nem tudják kellőleg növelni az idegsejteket és idegrostokat, aztán ha inclinálnak is, végzetes idegbajt szerezhetnek maguknak kézimunkáik mellett.

Hasonlóképen írásnál, olvasásnál sem szabad kis leányt sokáig foglalkoztatni, általában inkább kedvesbíteni kell a tanítási órákat, mint magánórákkal is tetézni. Nem hiába rendelte el 1884-ben a franczia belügyminiszter, hogy az ország iskoláiban naponként négy órai tanítás legyen csak a csütörtöki szünettel. Nálunk nemcsak hogy a heti órákat nem apasztják, hanem sok iskolában az óraközöket is elfoglalják a tanulótól pl. azzal, hogy a vigyázóval kikérdeztetik a leczkét. Hogy az ilyen kikérdezői rendszer mindenképen káros, azt nem szükséges magyarázni, de hogy az órák közt rendelt szüneteket így elfoglalni vétek, azt elhihetik nekem.

Hosszabbítsuk meg inkább a szüneteket 15 perczre s ezt az időt szabad játékkal, csevegéssel, lehetőleg szabad levegőn töltsék a leánykák, mert az öröm, a felüdülés a komoly munka után nekik szükségesebb, mint bárkinek.

Általában az iskolai játékra, testmozgásra az eddiginél jóval több időt s erőt kell a nőnevelőnek fordítani. És mit látunk? A legtöbb leányiskolában még az előírt torna-óra is csak a papiron van meg; számtalan iskolában torna-terem sincs; arra meg épen nem gondolnak, hogy a szabadban rendezett játékok, kirándulások fűszerezzék az iskolaélet egyhangúságát, fejleszszék a leányka testét, erősítsék izom- és idegrendszerét; pedig az ily kirándulások nagyon alkalmasak volnának a tanítónő és növendékei közt igaz bizalmat, kölcsönös megismerést támasztani, a mi ismét az idegrendszer nyugalmára hatna előnyösen.

Igaza van a filozófusnak, ki azt mondja, hogy «a testi erők általános komoly kiképzése jelenleg leglényegesebb eszköz az emberiség állapotának nemesbítésére» s valóban szakadatlanúl azon kellene törekednünk a nőnevelésben is, hogy ősanyáink erőteljes testei, edzett inai, ép idegei újra feléledjenek köztünk.

De kövessük a leánykát az elemi iskolából a polgári iskolába. Ha megúszta az oktatás négy évét ép idegzettel, most újabb veszélyek szakadnak reá. Egy tanító kezéből egyszerre 5—6-nak kezébe kerül. Kezdetét veszi a szaktanítás és vele a lehetőség, sőt valószínüség a túlterhelésre. Mindenik szaktanárnak elő van írva a maga tárgya s végre is hivatásszerű buzgóság, hogy mindegyik igyekezik a magáét lehető legjobban feldolgozni. Megtörténik aztán, hogy ugyanazon napra 5—6 tantárgyból kell a leánynak készülnie, főként ha az órarend nincs jól beosztva. S a szaktanárok, bár folyton érintkeznek s a rendes konferenciákon kívül az óraközöket is felhasználhatják pædagogiai megbeszélésekre, nem tudják elkerülni a leczkék összehalmozását, a mivel a tanulót terhelik.

Pedig a túlfeszített szellemi műveletek bénítják az egészséges testi kifejlődést, az intellektuális megerőltetés izgatja az agyat s későbbi lelki betegségek csiráit is elhintheti a leány szervezetében, főleg a fejlődés válságos korában, a melyben a polgári iskolai tanuló van.

Igazán könnyen úgy járhatunk a szaktanításnál, hogy ismeretet ismeretre halmozunk egymás fölé magasan, mintha kőre követ raknánk egymás fölé szabályosan minden ragasztószer nélkül, hogy abból pompás épület legyen. Elfelejtjük az ismereteket egymással szervesen összekötni, szilárd alaphoz kapcsolni. Az oktatásnak ilyen épülete aztán vajmi könnyen összedől s jó, ha úgy meg nem terheli a lelket, hogy szerencsétlenségnek okozója legyen.

De hát mindegyikünk igyekszik a maga tárgyát minél nagyobb méretekben a növendékek lelkébe önteni, azt nem kérdezzük, hogyan érzik ők magukat testileg lelkileg a művelet alatt. S hajtjuk őket előre, mindenikünk a maga útján. Pedig megmondta a természettudós, «Ki magát egy nap alatt két napra erőlteti meg cselekvés és érzés dolgában, annak azért egy nappal további tétlenséget, tompaságot kell éreznie». És nem ezt bizonyítja-e azon körülmény, hogy az I. oszt. kitünő sikerrel végzett növendékei a felső osztályokban elvesztik tanulási kedvöket s hanyatlást tüntetnek fel! Igenis ezt bizonyítja, meg a merev szaktanításnak az idegrendszerre való káros hatását.

A vallás és közoktatásügyi miniszter a középiskolai orvosok és egészségtan-tanárok számára kiadott utasításában elrendeli, hogy figyelemmel legyenek a tanulók ideges állapotára. Nem tudom van-e ilyféle rendelet a nőneveléssel foglalkozók részére. De hisz nem kell rendelet annak belátásához, hogy az ismeretek nagy méretei helyett sokkal fontosabb a nőnevelésnél a leányok idegrendszerének épségben tartása és hogy mindazon hatások, melyek károsak a leányok idegeire, egyszersmind veszélyeztetik a nőnevelés általános czélját.

Ebből a tekintetből általában kevesbíteni kellene a leánynövendékek ülő munkáját, a szünidőt pedig egészen az üdülésre hagyni nekik. A helyett (pedig erre már van rendelet) mindenik szaktanító a szünidő hosszúságának megfelelő leczkét ad fel a leányoknak, aztán meg irásbeli dolgozatot. Üdülhet-e a lelkiismeretes leány? Nem nyomja-e a szünidőben is iskolai teendőinek gondja? Pedig pihenésre volna szüksége, munkakedve nincs, de fél a megszégyenítéstől, büntetéstől s addig szorong, feszíti idegeit, míg elkészül a feladványaival. Hogy az ilyen kedélyállapotból kóros lelkiállapotok is keletkezhetnek, az természetes. Azt kell mondanunk, hogy a «könnyelműségnek itt csodásan fentartó ereje van», de erre csak nem számít a nőnevelő? Hiszen akkor a nevelés erkölcsi czéljait koczkáztatja!

Még egy idegrontó körülményről kell említést tennem, mely az iskolai oktatást rendesen kisérni szokta. Ez a versengés a jó osztályzatért. Ma nagyon is az érdemjegyért dolgoznak leánytanulóink; e közben különösen a gyengébb tehetségüek túlerőltetik magukat. Az ambiczión kívül sarkalja még őket a versengés is. Már pedig bármennyire elismerjük a versenynek, mint nevelési eszköznek fontosságát, annak ilynemű túlhajtását a mai ideges nemzedékre károsnak kell minősíteni. Az elemi oktatásnál egyátalán el lehetne törülni az érdemjegyek fokozatait; csupán az erkölcsi magaviseletre és szorgalomra vonatkozók volnának meghagyandók; a többire nézve «képes» vagy «nem képes» qualifikálná, vagy disqualifikálná a leánytanulót, kire nézve a tanítás azon fokán úgy sincs nagy jelentősége az osztályzatoknak.

Különben is sok izgató tényező kiséri az iskolás leány iskolai szereplését. A feleléstől való félelem (az ú. n. drukkolás), a jutalom, a büntetés, a tanulótársak, vagy fölebbvalók birálata, gúnyja vagy dicsőítése mind lekötve tartják idegeit, szívszorító gondot raknak a leány vállára. Ettől aztán nem tud könnyedén, szabályszerüen lélekzeni, a mi ártalmára válik a mellkasban elhelyezett fontos szerveknek, a testi élet központjának. Azokat a tényezőket tehát lehetőleg el kell távolítani a leánynevelésből.

Az eddig elősoroltak nagyobbára olyan hatásai a nőnevelésnek, melyekkel negative járulnak az idegesség megszüntetéséhez. Vannak azonban erre nézve pozitiv hatásai is. Ilyenek: 1. *azok, melyek a nők érzelmi világát kisebb körre szorítják s tisztázzák*, 2. *melyek a nők akaratát kimüvelik*, 3. *a melyek visszatérítik a nőt a hasznos házi munkához.*

Köztudomás szerint a mai nőnevelési rendszer olyan, mely nagyon alkalmas a leányok érzékenységét fokozni, holott zabolázni kellene azt. Évezredeken át úgyszólván a szívével, az érzelmeivel vett részt az élet küzdelemben, azért ezek túlságosan kifejlődtek nála; most aztán fejlesztik még szándékosan is. Hivatásszerű nőnevelés alatt azt értik, hogy minél gyöngédebb, érzékenyebb lénynyé kell nevelni a nőt. Holott úgy is olyan nagyon érzékeny. Minden kicsiség, a mi a férfit teljesen hidegen hagyja, őt kiragadja rendes kedélyhangulatából. Mindig lelkének legérzékenyebb oldalát tartja a világ elé, holott megszabadulna szenvedéseitől, ha higgadt, edzett, határozott lelki állapottal fogadná annak támadásait. E helyett «nőiesen» nevelik félénk, képzelgő, érzelgő, sokszor hisztériás nővé.

De hát a nő legyen passiv és mindig passiv, azaz szenvedőleges, így tartja régóta a világ s most ő az emberiségnek szenvedő fele. Ideje, hogy szenvedéseik megszüntetésére gondoljunk, vagyis a nevelés által fékezzük érzékenységüket.

A spiritualizmus szerint «erő és bátorság, komoly tevékenység nem női erények, sőt lehetőleg csökkentik a nők sajátságos kecseit». Az ilyen nézetek miatt van a nők fizikai jelleme elfajulva. Szegény ideges, kényes teremtések ők, kik nagyon kevés szellemi

vagy fizikai fáradságot birnak ki. Izmaik elernyedtek, idegeik el vannak gyöngülve, tele vannak izgatottsággal. Ezen állapotuk által azután az egész emberiség törpül.

A ki a gyöngédséget, szeretetet, szerelmet, megadást tartja csupán nőies erénynek, az nem igaz barátja a nőnek. Csak szolgaságban akarja őt megtartani. Mennyivel természetesebb egy higgadt, józan gondolkozású, jó szívű, de határozott jellemű asszony képe, ki az élet minden körülménye között feltalálja magát, mint a határozatlan, finom idegzetű asszonyé, ki csupa szeretet, csupa szív, de ritkán tud a maga lábán megállani. És tekintve, hogy ilyen több van a jómódú társadalmi osztályban, mint a falun: a túlságos műveltséget okolják esetlenségükért. Pedig itt csak a ferde nőnevelés a bűnös. Igaz, hogy az egyszerű körben élő, kevés szellemi munkát végző nők rendesen több életkedvet, épebb idegeket mutatnak (hisz ezt örökölték s ezt életviszonyaik is nevelik bennök), de a mellett, mert gondolkozásuk nincs úgy kiművelve, és nem oly összefüggő: könnyebben elvesztik az egyensúlyt, haragra gerjednek, vagy szertelen örömre, mielőtt igaz okuk volna rá; könnyen elvesztik fejüket, meginognak, elbuknak; míg a műveltet lelki egyensúlya megmenti a válságokban, főleg, ha akaratereje ki van képezve.

Igen, az akaraterő megszilárdításával kell ma leginkább foglalkoznia a nőnevelésnek. Még az idegbajosok gyógyítására is igen sokat tehet az akaraterő helyes kifejlesztése. Ha eddig a képzelő erőt és észt túlságosan képeztük s a cselekvésre szolgáló erő nevelését elhanyagoltuk: most kettőzött erővel a nő akaratát kell képeznünk s a nő lelki ereje által ezernyi betegséget meggyógyíthatunk.

Erős akarattal a nő önmaga védekezhetik az idegesség ellen, csak idejében vágyai, szenvedélyei fékezésére kell bírni. Erős akarattal még az idegbajt is le lehet győzni; csak hogy az erre való képességet már a gyermekkorban bele kell önteni a nőkbe. Bő alkalom van erre a családi és iskolai életben. Csak egy esetet említek tapasztalataim köréből. Egy polgári osztály növendékei közt egy ízben minduntalan előfordult ájulási eset. A növendékek

szuggerálták is egymást. Ápoltuk aztán őket, meg dédelgettük, de az ájulási esetek mind csak ismétlődtek. Felhívtuk aztán az osztály növendékeit arra, hogy igyekezzenek legyőzni gyengeségüket, mert zavarják a tanítást s szilárdul határozzák el magukban, hogy el nem ájulnak. A következő ájulási esetnél aztán az egyik tanitónő rászólt az ájulástól környékezett leányra; szeretetteljesen ráparancsolt, hogy szedje össze magát s ime a leány nem ájult el, ápolás nélkül egészen magához tért. Az ájulási esetek lassankint kevesbedtek s azután egészen megszüntek, pedig tettetésről nem lehetett szó.

Így a kiképzett erős akarat azután egészen megszüntetheti az idegességet, valamint hogy az orvos is az akarat felköltése által gyógyítja meg nem egyszer idegbajos betegét.

Ugyancsak az orvosok tudnának arról beszélni, hogy a kevéssé elfoglalt nő, főleg a ki únja magát, nehezen gyógyítható nevezetesen idegbajokból, mert sokszor ráér bajával foglalkozni. Egyszerű a következtetés: hogy el kell foglalni munkával, az ideges nőt. Még pedig oly munkával, mely örömöt okoz, könnyű s kevés idegmunkát vesz igénybe, a mellett a női természetnek leginkább megfelel. Ez pedig a házi munka.

Ezért fontos feladata a nőnevelésnek az idegesség szempontjából is, hogy a leányokat korán a házi munkához szoktassa.

Házias leányokat neveljünk összhangzatosan kifejlesztett szellemi tehetségekkel, jókedvű, aczélozott idegzetű leányokat. Művelt leányokat, kik meg tudják választani a kört, melyet legjobban betölthetnek. Jellemes leányokat, kik uralkodni tudnak gyengéiken, szenvedélyeiken, kiknek akarata izmos, de nem merev, hajlékony, de meg nem törik. Ilyen leányt neveljünk sokat, nagyon sokat, akkor talán megszünik az idegesség gyötörni az emberiséget.

Nagyvárad. *Özv. Személyné Krizsanovszky Ilona.*

A NŐKÉRDÉS BIOLOGIAI SZEMPONTBÓL.*

Minden munka bizonyos tehetséget és erőt tételez fel; ennek arányban kell lennie azzal, a mire vállalkozunk, különben tökéletlent végezünk. A munkamegosztás elve mindenütt érvényesül a természetben: testünk alkotó részeinek és alakos elemeinek legkülönfélébb működése közvetetlen szemünk elé tárja a munkamegosztás hasznosságát, s ez bírta a társadalomban élő állatokat ösztönüknél fogva arra, hogy a náluk nyilvánuló egyszerű életfeladatokat: a faj fentartását, továbbá a védekezéssel, eleséggyüjtéssel és építkezéssel járó munkát maguk között megosztották. Így van ez az emberi társadalomban is, csakhogy a végzendő munka tökéletességének megfelelően sokkal nagyobb változatosságban.

Minden munka előképzést és tanulmányokat kiván, annál hosszabbat és fáradságosabbat, minél tökéletesebb az. A leghosszabb és legfáradságosabb begyakorlást a szellemi munka kívánja meg, s ezek között első helyen állanak az exakt tudományok, melyeknek elsajátítására az államok felsőbb tanfolyamokat rendeztek be, és ezeket nagy áldozatokkal tartják fenn. Az egyetemi polgárok életfeladata azon idő alatt, a meddig a felsőbb tanulmányokkal foglalkoznak, nem lehet más, mint hogy munkájokat pontosan elvégezzék. S ebből nemcsak az államnak és társadalomnak lesz haszna, hanem első sorban önmaguknak. Hogy e haszon reális

* Dr. *Mihalkovics Géza* 1898 szept. 25-én a budapesti tudományos egyetemen a tanév megnyitása alkalmából tartott rektori beszédében behatóan foglalkozott a nőkérdéssel. Az érdekes beszédből a «Természettudományi Közlöny» nov. száma után közöljük a nőkérdésre vonatkozó ritka elfogulatlanságról tanuskodó fejtegetéseket.

legyen, mindenekelőtt a biologia követelményeivel összhangban álló alapokon kell megválasztani azt a pályát, a melyen munkájok hasznát tanulmányaik befejeztével az életben élvezni kívánják. Életfeladatuknak tehetségeikkel, testi és szellemi erőikkel arányban kell lennie, ellenkező esetben munkájok, jó szándékuk és iparkodásuk ellenére is tökéletlen lesz s az életben a tehetségesebbek háttérbe szorítják önöket.

De hát hol találjon a még tapasztalatlan fiatalság arra nézve megnyugvást, hogy munkakörét jól megválasztotta, s hova forduljon bizonytalanság esetében felvilágosításért? Erről minden esetben megnyugtató tanácsot adni bajos, mert a választandó pályát rendszerint családi és anyagi okok határozzák meg. Biologiai szempontokból általánosságban csak azt lehet mondani, hogy anyagi és szellemi tehetségeinek, valamint hajlamainak meg nem felelő munkakört senki se válaszszon, vagy, ha jó szándéka ellenére tévútra jutott, felismerésével a választott pályát hagyja abba, s válaszszon mást.

Hogy az emberi szervezet mifélesége szabja meg a munkakör helyességét, ez iránt a biológia kétséget nem hagy. Ha ez így van, akkor nyilvánvaló az is, hogy a testileg gyenge csak a maga kárára foglalkozhatik olyan feladatokkal, melyeket szervezete meg nem bír, s a szellemileg gyenge a létért való küzdésben mindig hátul fog maradni az erősekkel szemben.

A társadalom munkakörét egy újabb mozgalom kezdi megváltoztatni: értem a nők törekvését oly foglalatosságokra, melyeket eddig a férfiak végeztek. E kérdésben sok szó hangzott már el, de biológiai szempontból még kevéssé volt megvitatva, azért felhasználom ez alkalmat, hogy e kérdést a felsőbb tanulmányokkal való foglalkozás szempontjából érintsem.

Hogy a férfi szervezete a nőétől nemcsak a lényegesekben, hanem a járulékosakban, az ú. n. *másodlagos ivari jellemekben* is különbözik, az nyilvánvaló. A nő testi szervezete, általában véve az egybeállítást illetőleg, hasonlít ugyan a férfiéhoz, de nem ugyanolyan.

A nő csontrendszere jóval könnyebb, izomereje jelentékenyen

gyengébb, lélekzőszervei a kitartásra kevésbbé alkalmasak, idegei ingerlékenyebbek, — miként a gyorsabb elpirulás, elhalványodás, szívdobogás, ájulás stb. bizonyítja, — és a szellemi működéseket végező agyvelő tömege kisebb, a mi azonban nem számítható be hiánynak, mert a nő testi nagyságával arányban van. Ha most tekintetbe veszszük, hogy a természet a nőre a fajfentartás érdekében rendkívüli terheket rótt, a melyek életének jelentékeny részét más működésektől elvonják, testi erejét a legnagyobb mértékben lefoglalják, gyakran ki is merítik és egészségét sokszor aláássák; s ha ehhez hozzáveszszük csont- és izomrendszerének gyengébb voltát is: joggal kérdezhetjük, vajjon helyesen cselekszenek-e azok, a kik oly életpályákat választanak, melyek a testi és szellemi erőket a legnagyobb mértékben próbára teszik? Erről, még ha az aggodalmakat a nő javára le is küzdjük, csak annyi mondható, hogy itt legfeljebb a munkamegosztás segíthet: a mely nő tudományos pályára vállalkozik, az mondjon le a családalapításról és éljen női coelibatusban egészen választott pályájának. De hol van a megnyugtatás az iránt, hogy ez elhatározásban mindvégig ki fog tartani? Az eddigi példák legalább a legtöbb esetben az ellenkezőt bizonyították, s miként Krause Vilmosnak ausztráliai útjáról tett följegyzéseiből olvasom, ott a százakra menő női orvostanhallgatók nagy része végre is férjhez megy a fiatal orvosokhoz, vagy másokhoz, — s másutt sem mutattak az eddigi tapasztalatok ellenkező eredményeket.

Ennek ellenében azok a tudománykedvelő nők, a kik erős elhatározásukban bíznak, azt az okot említik fel, hogy a férfiak között is elegen maradnak nőtlenek, s ezt nekik senki sem tudja be hibául. Azonban a viszony a két nem között még sem egészen egyforma, s a mi a férfiakat illeti, állami és társadalmi szempontból az ő vonakodásuk a családalapítástól sem helyeselhető. Az állam mindenkit egyformán részesít jótéteményeiben és védelmében, s jogosan megvárhatja, hogy kötelességeit minden tagja teljesítse; ezek között pedig egyik biologiai követelmény az, hogy a társadalom fenmaradásához családalapítással hozzájáruljon. A ki e biologiai szabály alól magát kivonja, kötelességmulasztást követ

el az állam és társadalom ellen, legyen bár nő, vagy férfi. Ha az utóbbiak közül kevesebben követnék el a mulasztást, kevesebb volna a hajadonok száma, s nyilvánvaló, hogy, ha egy sem követné el, hajadonkérdés egyáltalán nem is volna, mert a természet úgy osztotta be az arányt a férfi- és nőnem között, hogy a házasságkötés idején egyforma a számuk. Ezzel a természet kijelölte a házasságban a monogamia egyedüli jogosultságát, a mi a művelődésnek egyik alapköve volt és az egyház tanaival is megegyezésben van.

Azonban a művelődés a természetes viszonyokon kívül rendkívülieket is teremtett, a melyek folyományai a fokozott követeléseknek, s részben az önzésnek is, s ezek közé tartozik a többi között mindkét nem részéről a házasélettől való tartózkodás. Fölmerültek már vélemények az iránt (Hartmann, Rauber A.), hogy a nőtlen férfiakat jövedelmök $^1/_3$—$^1/_4$ részével meg kellene adóztatni, a mely összeg a vagyontalan hajadonok segélyezésére fordíttatnék; valószínű, hogy akkor a férfiak közül sokan inkább elhatároznák magukat a házaséletre, tekintettel arra, hogy jövedelmök egy része saját családjuk javára esnék. Azonban kétségtelen, hogy e tanács megvalósításának nehézségei vannak, mert az elvet a magok elszántából hajadonan maradó vagyonos nőkre is kellene alkalmazni. Eddig a magtalansági adót csak Madagaszkárban hozták be, de oly alacsony arányban — 18 frt egy évben, — hogy attól eredmény a családalapítás előmozdítására nem várható.

A természetnek minden berendezésében, a hol a viszonyok a maguk egészséges állapotában nyilvánulnak, úgy találjuk, hogy a végzett munka a rendelkezésre álló képességekkel arányban van. Ez arány beállása nem egy napnak volt az eredménye; előttünk ismeretlen idők teltek el, míg a munkabeosztás úgy csoportosult, mint a társadalomban élő állatoknál. A két nemre való szétválasztásnak sem volt más alapja, mint a munkamegosztás. Vad embereknél a két nem között a testi szerkezetben nincs akkora eltérés, mint a művelt népeknél. Vadak medenczéjének szerkezetén nem látjuk a műveltekre bélyeges nemi különbséget, a férfi és nő agyveleje között nincs nagy súlykülönbség, a nő testi ereje fejlettebb, s e miatt épen úgy részt vehet a halászatban és vadászatban, mint

a férfi. Tacitus azt mondotta (Germania, cap. 20.), hogy a germán ifjak és leányok nagyok, egyforma erősek, egyformán gyakorlottak, s a férfiakkal együtt vesznek részt a vadászatban, kunyhó építésében és az ellenség fölkeresésében. Ezekből és más anthropologiai tapasztalatokból kétségtelen, hogy az a nagy különbözet, mely a műveltebb népeknél férfi és nő között a testi szerkezetben nyilvánul, hosszú czivilizácziónak az eredménye, mely a nőt kárpótlásul azért, mert a természettől a családalapítás és nevelés körül rendkívül megterhelte, az életfentartástól, a vagyonszerzéstől, a védekezéstől és a behatóbb szellemi foglalkozásoktól fölmentette. E nagyobb testi és szellemi erőket követelő működések lassanként a férfi vállaira nehezedtek, mert ellátásukra biologiai okokból alkalmasabb, és mindenkor képes. Eddig a művelődés szellemi részének minden vívmánya a férfi munkájának volt az eredménye; a női munka alárendelt szerepű volt benne. Az újabb mozgalmak e viszonyokon változtatni óhajtanak, s most kérdés, vajjon a nő a természettől reá szabott feladatokon kívül végezhet-e még más munkát is, s ha igen, milyen lehet az?

E tekintetben a vélemények megoszlanak. Az elégedetlenebbek a maguk számára mindazon jogokat követelik, a melyek a férfiakat megilletik; ellenben az ósdiak azt óhajtják, hogy maradjon meg a régi rend és a nő ne lépje túl a maga természet szabta körét. I. Napoleon azt mondotta: «a nő azért van, hogy az államnak polgárokat adjon, s oly tulajdona a férfinak, mint a gyümölcs a kertésznek». Mai nap nem fog humánus gondolkozású férfi találkozni, a ki a nő értékét ily alacsony fokra becsüli; ellenkezőleg úgy látjuk, hogy minél műveltebb a nép, annál nagyobb a nő kultusza, de ennek alapja épen abban van, a mit a nőemanczipáczió eltörléssel fenyeget: a nő természetszabta rendeltetésének megbecsülésében a férfi részéről. Hová lesz a nimbusz, a mely a férfi szemében a nőt a maga rendeltetésében mint ideált környezi, ha a nőt a tudományszerzés fáradságaitól és a kenyérkereset gondjaitól megtörve, meghajolt testtartással, markirozott arczvonásokkal, s hiányos hajzattal fogja látni? S hová lesz a tisztelet, mely a nőt megilleti, ha előélete a férfiéhez hasonló volt? A mi az egyikre

vonatkozólag a biologia követelményeivel ellentétben álló rigorizmus, az a másikra nézve alapjában elvetendő szabadosság!

Ha az okokat keressük, melyek alapján a nőemanczipáczió védői a férfiakhoz hasonló jogokat követelnek, első sorban azt halljuk, hogy a társadalomnak minden magával rendelkező tagját egyforma jogok illetik meg. Hát ezt senki sem vonja kétségbe, s ez az oka, hogy újabban a legtöbb modern államban a nőknek a tudományos pályára lépése elé akadályokat nem gördítettek, sőt sok helyen lehetőleg elősegítették, ha nem is valamennyi, de legalább egyes szakmákra vonatkozólag, a mi magában véve nagy haladás a régi állapotokkal szemben. De a jog megadása nem fogja a természet rendjét megváltoztatni: a nőre rótt terhek megmaradtak a régiben, s most csak arról lehet szó, miképen egyeztethető meg a régi rend az újjal? Helyes-e a mozgalom, a mely társadalmunkban újabban a leányokat a felsőbb tanulmányok felé tereli, s mit várhatnak azok, a kik erre vállalkoznak?

A nőknek a tudományos pályára való tódulása korunk azon mozgalmának eredménye, mely a férfiakat is nagyobb arányban indítja a felsőbb tanulmányoknak, különösen a jog- és államtudományiaknak választására. Minthogy ezek a nők számára nem nyiltak meg, épen úgy, mint a theologiaiak, a nők egyelőre az orvosi, gyógyszerészeti, s bölcsészeti szakmára jelentkezhetnek. Nálunk a férfiaknak a jogi és államtudományi pályára való tömeges jelentkezése nincs arányban a többi kar és a műegyetem hallgatóival, s nincs megegyezésben az élet követelményeivel sem; ezt az eredmény és más államok egyetemi hallgatóival való egybevetés kétségtelenül kideríti. Az okok nyilvánvalóak. A jogi pálya igen sokra képesít: belőle kerülnek ki a legmagasabb állások képviselői, ellenben az orvosnak és bölcsésznek sokkal szerényebb kör van kijelölve, habár kétségtelen, hogy ezeknek egy része is elnyeri az elismerést. De az előbbiekről megfontolandó, hogy mily elenyésző azok száma, a kik magas állásra jutnak, s mily nagy azok száma, a kik már tanulmányaik közben elmaradnak, vagy, az életbe kerülve, igen szerény viszonyokkal kénytelenek beérni, mert tehetségeikkel, anyagi és szellemi erőikkel arányban nem álló munkára vállal-

koztak. S ha ez így van a férfiakkal, a kiket a természet nagyobb testi erővel és a szellemi működések elvégzésére alkalmasabb idegrendszerrel látott el, a kik azonkívül a családalapítással járó működésektől mentesek: várható-e az ellenkező irányban megterhelt nőtől, hogy a nehéz felsőbb tanulmányok testi és szellemi erejét nem fogják kimeríteni, s ha megerőltetéssel végül czélhoz ért, meg fogja-e találni azt a boldogságot, melyet természetes rendeltetésének ki nem kerülése esetén elért volna? Megfontolták-e a szülők, a kik leányaikat tudományos pályára szánták, s ez elhatározásukban buzdítják, hogy az iparkodás és jó szándék magában nem elegendő, hanem az erőkkel és természetszabta viszonyokkal arányban kell lenni, különben a gyenge erők a terhek alatt leroskadnak?

Ha valaki az elsorolt aggodalmakból azt következtethetné, hogy én a női jogok kiterjesztésének ellenese vagyok, csalatkoznék. Én nem vagyok az ósdi állapotokban való megmaradás híve, a jogok megadását helyeslem, sőt az egyenlősítés teljességében találnám meg az igazságosságot. De aggodalmaim vannak az iránt, hogy e jogokkal a nők részéről való tömegesebb élés reájuk nem lesz üdvös, mert természetszabta életfeladatuktól eltereli, s a legtöbbnek nem fogja megadni azt a boldogságot, melyet légváraikban elnyerni óhajtottak. Ezek az aggodalmak biologiai alapokon nyugosznak, s ezek között megemlítendő egy olyan is, mely az ivari kiválogatódást a visszafejlődés veszélyével fenyegeti, értem ezen a nemi kétalakúság *(dimorphismus sexualis)* csökkenését, esetleg megszünését. Ezt az eshetőséget a nőemancipáczió hívei rendszerint figyelmen kívül hagyták; már pedig az emberi nem tökéletesedését erről az oldalról oly káros támadás érheti, hogy azzal a munkakör teljes megosztásának jó oldalai fel nem érnek még abban az esetben sem, ha tényleg az anyagi jólétet mozdítanák elő. Ez aggodalmam megokolására szolgáljon a következő levezetés.

Az állatok életviszonyainak pontos megfigyelése annak a megismerésére vezet, hogy a létért való küzdelemnek átalakító hatása van a test külső alakulására és részeinek arányaira; —

ennyit beismernek még azok a biologusok is, a kik Darwin kiválogatódási tanát a fajok átalakulásáról el nem fogadják.

Az ember külsejére és részeinek arányaira is hatnak az életviszonyok, s különösen a foglalkozásnak van reá nagy hatása, úgy hogy sok esetben már a külső megjelenésből meg lehet ismerni a munkást, mesterembert, földmívest, művészt, és meg lehet különböztetni a vidéki embert a várositól, a mesterembert a földmunkástól, az arisztokratát a plebejustól stb. Ugyanaz áll a nőről is, a kinek nemcsak külső megjelenésében, hanem testalkotásában is nagyok a különbségek maguk között. Nem szükséges nagyobb ellentétekre utalni, mint a nehéz kézimunkával foglalkozó napszámosnő törzsének négyszögletességére és csontrendszerének kiemelkedéseire, szemben az úrinő vállának lejtősségével, derekának karcsuságával, és medenczéjének kiszélesedésével, a mihez a csontrendszer szögletességeit kedvezően eltakaró köztakaró alatti arányos hájréteg is járul. Mindezen tulajdonságok, s különösen a medenczének szélessége az ivari kiválogatódással járó szerzemények, s azon hatások következtében álltak be, melyek a nő természetes rendeltetésének betöltésével jártak, s ennek fejében kárpótlásul a nehezebb testi és szellemi foglalkozásoktól fölmentették.

Hogy ez a következtetés helyes, bebizonyul a vad népek medenczéjének alakulásából és méreteiből, melyeken a különbségek férfi és nő között oly lényegtelenek, hogy medenczéjöket alig lehet megkülönböztetni, s a nőé is férfi tipust tanusít. Ellenben a fehér fajta medenczéjének alakulásában a különbségek annál nagyobbak, minél magasabb fokán áll a czivilizácziónak; az eddigi vizsgálatok szerint legnagyobbak az angoloknál, illetőleg az angol nők medenczéi a legtágabbak, s ennek következtében biologiai feladataik ellátására a legkedvezőbben vannak szerkesztve. Igy van ez az agyvelővel is, melyen a vad törzseknél nincsen meg az a nagy súlykülönbség férfi és nő között, mint a fehér fajtánál, s évszázadokra visszamenő megfigyelések a párizsi temetőkből szedett koponyák megvizsgálásából kiderítették (le Bon, Broca), hogy a női koponya térfogata 600 év óta kevésbbé gyarapodott, mint a férfié, a mire

kétségtelenül a két nem életfeladatának betöltésével járó foglalkozás volt hatással.

Még más példákat is fel lehetne említeni a testrészek arányainak megváltozásáról a foglalkozás és munka hatására, pl. a csont- és izomrendszert, a lélekző szerveket, a test magasságát, s egyebeket, de gondolom, hogy az elsoroltak is elegendők azon következtetés beigazolására, hogy a foglalkozásnak átalakító hatása van az emberi szervezetre.

Eddig a czivilizált népeknél a munka, kevés kivétellel, úgy volt beosztva, hogy férfi férfival, nő nővel állott a létért való küzdelemben versenyben. A jövendőben kilátás van arra, hogy ez másképen lesz, s változás fog beállani a nők munkakörének mindenre való kiterjesztésével; a modern nő a férfival akar a létért való küzdelemben versenyre szállni. Hogy e verseny a nők érdekében sikeres lesz-e, arról időelőtti volna nyilatkozni; annyi azonban bizonyos, hogy a versenybe lépés eredménye húzamosabb idő elteltével a nemi dimorfismus csökkenését fogja okozni, s előrelátható-lag a másodlagos ivari jellemek teljes kioltását is eredményezheti. Ez csak abban az esetben fog beállani, ha a munkamegosztás férfi és nő között kiegyenlítődik, vagy a nők nagy mértékben válnak részeseivé. Ennek természetes következménye az lesz, hogy a legtöbb férfi oly nőkkel való családalapításra lesz utalva, a kik úgy dolgoznak mint ő, s a megválasztásba anyagi érdekek is bele fognak nyúlni, a mennyiben a többet szerző nők keresettebbek lesznek. Most is úgy tapasztaljuk, hogy a vagyonosabb leányok hamarább jutnak főkötő alá, s ez arány még fokozódni fog, ha a nők is szereznek.

Tekintettel a fennebb elsorolt példákra, kétségtelen, hogy a megváltoztatott munkafelosztás a másodlagos női ivari jellemek átalakulásával fog járni, s a női típus lassanként férfiasba csap át, miként arra már most is példát szolgáltatnak a férfi foglalatosságokat végző, hajadonan maradt idősebb nők, s ellenkező irányban a női tipus felé való hajlás tapasztalható női foglalkozásokat végző, vagy erős női hatás alatt álló férfiakon. Az így szerzett férfias tipus szerzeményei az ivari kiválogatódás értelmében ivadékról ivadék-

nak átadatva, lassanként fokozódnak és állandókká válnak, s végül az az eredmény fog beállani, hogy a test arányainak alakulásában a nemi dimorfizmus csökkenni fog, s férfi tipusú nők lesznek az eredményei.

Már most családi és állami érdekekből alaposan kérdezhető, hogy a nemi dimorfizmusnak csökkentése, vagy épenséggel kioltása hasznos, vagy káros lesz-e a társadalmi rendre?

E tekintetben biologiai okokból határozottan azt a feleletet kell adnunk, hogy hasznos semmi esetre sem lesz, bár káros hatásának nagyságát egyelőre mérlegelni nem tudjuk. Ezt a következtetést azzal lehet megokolni, hogy a természetnek minden élő lényén nyilvánul a törekvés az ivari dimorfizmus fentartására, melynek gyarapítása érdekében a faj tökéletesedik, csökkentése esetében pedig elértéktelenedik. Némely gerincztelen állaton a dimorfizmus már annyira haladott, hogy a zoologusok a hímet más fajnak tartották, mint a nőstényt, s csak pontos vizsgálatokkal tudták összetartozásukat kideríteni. Az állattenyésztés arra a tapasztalatra jutott, hogy házi állatoknál értékesebb ivadék nevelésére kedvező hatása van a testalkatot illetőleg minél nagyobb ivari ellentétek megválasztásának, s az ellenkező kisérletekből közeli rokon állatokkal senyves ivadék nevekedett fel. Hosszú idők tapasztalatai kétségtelenül bizonyítják, hogy az élő lények fenmaradására és tökéletesedésére az ivari dimorfizmus gyarapítása kedvező, csökkentése ellenben káros hatással van. E hatás alól az ember sem vonhatja ki magát, azért minden törekvés, mely az ivari dimorfizmus alábbszállítására törekszik, biologiai szempontból az emberi társadalomra károsnak tekintendő. Ily irányú törekvésnek tartandó a nők részéről oly munka megválasztása, a mely természetes rendeltetésöktől eltereli őket és testalkotásuk arányait idővel a férfias tipusba idomítja át. A férfit a nőhöz a nőiesség vonzza; ezt tartja a művelt férfi a női tulajdonságok legmagasztosabbjának. A női tipus alábbszállítása a családi boldogságot és az állami rendet a legérzékenyebb pontján sérti meg, azért állami érdekekből is kivánatos, hogy az ivari dimorfizmus alábbszállítására irányuló minden törekvés fékeztessék, vagy legalább olyan

intézkedések tétessenek, melyek a mostani rendnek megváltoztatását a nagy tömeg részéről megnehezítik.

A nőre a legtermészetesebb életfeladat a házasság és a vele járó munkakör. Sorsuk intézőinek mindent el kell követni, hogy e rendeltetésök érvényre jusson. Minthogy azonban a társadalmi viszonyok olyanok, hogy nem minden nő számíthat természetes rendeltetésének elérésére, méltányos, hogy az ilyeneknek bizonyos életfentartó pályák nyitva álljanak: de csak olyanokat válaszszanak, a melyekkel testi és szellemi erőik arányban vannak. A felsőbb tanulmányok elsajátítására megkivánt szellemi foglalkozás a nehéz munkák közé tartozik; azok teljes mértékben kötik le a férfi erejét is, s a gyengébbek testi és szellemi tehetségeit kimerítik. S ha ez így van már a férfiakkal, mennyivel károsabb a gyengébb szervezetű nőre, a kinek azonkívül a természet más feladatok teljesítését jelölte ki munkakörnek! Kivételek mindig lesznek, a kik oly szerencsések, hogy a többiek felett kiváló erőkkel és a hivatásuk gyakorlására megkivánt morális motivumokkal is fel vannak fegyverezve. Az ilyen nőknek a felsőbb tanulmányokra való jelentkezése ellen nem lehet kifogást tenni, s az ilyen kivételes esetekre vonatkozik annak a helyeslése, hogy az állam minden magával rendelkező polgárának egyforma joga legyen sorsa intézésében.

Budapest.

Mihalkovics Géza.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Negyedik közlemény.)*

3. A Budapest székesfővárosi VIII. kerületi (Csokonai-utcza) községi nyilvános leányiskola harmadik értesitője az 1897/98. tanévről. Szerkesztette Erdődy Imre igazgató.

Az iskola a Rökk Szilárd-utczai elemi iskola épületéből került a Csokonai-utczai bérházba, hol most már 7 osztálya van. A bérházat, melyben előbb a VIII. ker. gymnasium volt, a város teljesen átalakította, a nedves falakat aszfalttal behuzatta, az udvart feltöltette, az eresz csatornákat föld alá vezettette, úgy hogy az eddigi nedves, egészségtelen épületből iskolai czélnak megfelelő épület lett.

A tanári testület a növendékekkel hangversenyt rendeztetett, melynek bevételéből az udvart ponyvasátorral vonatták be. A sátor készítéséhez a növendékek még munkájokkal is hozzájárultak, a mennyiben a ponyvát a negyedik osztály növendékei varrták össze. Az iskolai szertárak felszerelésére a székesfőváros 2673 frtot utalványozott ki. A növendékekkel több tanulmányi kirándulást tettek. Az iskolában néhány üveg befőttet is készíttettek a növendékekkel, ezenkívül kenyeret sütöttek, szappant főztek, mostak, vasaltak, keztyüt, pecsétet és ablakot tisztítottak a növendékek. Télen az udvaron korcsolyapályát létesítettek. A szokásos iskolai ünnepeket megtartották.

A tanártestület a hitoktatókkal együtt 14 tagból állott. Nők a következők voltak: Bárdossy Irén, Bródy Aranka, Greszler Etelka, Lencs Anna és Mendlik Lujza.

A növendékek létszáma: 56+69+55+63+40+45+46 = 374. A negyedik osztály kivételével a többi párhuzamos volt. Vallás szerint: rk. 163; ev. ref. 22; ág. ev. 18; izr. 170; gör. kath. 1. Budapesti 225; vidéki 137; külföldi 12.

4. Az ujpesti m. kir. állami polgári leányiskola tizenötödik értesítője az 1897/98. iskolai évről. Szerkesztette Gallauner Lujza igazgató.

Az értesítő 1898. évi április 11-én Gallauner Lujza által elmondott ünnepi beszéddel kezdődik.

Az évet rendes időben megkezdték. A tanítást 8—12, illetőleg 1 óráig tartották, d. u. csak magántanfolyamokban volt óra. Osztályszaporítás miatt az iskolához áthelyeztetett Hlavkayné Andréjka Sarolta a

* Az első három közlemény a megelőző füzetekben van.

nagy-szebeni polgári leányiskolától és Szukovathy Ilona a győri tanítónőképzőtől. Az egészségi állapot kielégítő volt, csak egy tagját kellett a tanártestületnek hosszabb ideig helyettesíteni. Az iskolai fegyelem kifogástalan volt. A növendékek a nyári és tavaszi hónapokban templomba eljártak. Mint magántanfolyam volt az iskolában: franczia nyelvi, művirágkészítési, gyorsirási és táncztanfolyam. Az értesítőben közölve van az ifj. önképzőkörnek a titkári jelentése.

A tanártestület a hitoktatókon kívül 14 tagból állott, a következő nőkkel: Gallauner Lujza, igazgató, Elefánti Józsefné, Erschinger Jánosné, Gallauner Anna, Óvári Hlavkay Emonné sz. Andréjka Sarolta, Juhász Ida, Klemnicsek Miklósné, Lustig Emma, Szukovathy Ilona, és dr. Wolff Gergelyné.

A növendékek létszáma: 61+60+46+44+38+37+40+29=355. Valamennyi osztály párhuzamos volt. Vallás szerint: róm. kath. 189; ág. ev. 28; ev. ref. 21; izr. 126.

5. Az ujvidéki magyar állami polgári leányiskola tizennyolczadik értesítője az 1897/98. tanév végén. Közli: N. Nemecsányi Adél igazgató.

Az igazgató jelentését közérdekű dolgok fejtegetésével kezdi, mert úgy véli, hogy így azokról a szülők is tudomást vesznek s így az elhintett eszmék szélesebb körben terjednek el, mintha azt csak szaklapokban közölné. Az iskolai munkát semmi sem zavarta meg, a növendékek iskolába járása kielégítő volt. Az igazgatói jelentésben olvassuk, hogy Bréger Adél több ideig betegeskedett, őt Bagó Aranka polg. isk. tan.-jelölt helyettesítette, kinek működéséről az igazgató — tekintve azt, hogy az értesítőt a növendékek is elolvassák — nem kellő tapintattal emlékezik meg.

A növendékek oly számban jelentkeztek, hogy a IV. osztályt párhuzamosítani kellett. Az igazgató erősen hangoztatja, «ha valahol, úgy ép Újvidéken kellene erős végvárat emelni a magyarság számára, egy mintaszerű, bennlakással berendezett felsőbb leánynevelő-intézet szervezése által». Keserűen teszi hozzá, hogy ez irányú felterjesztései egyszerűen hallgatással mellőztetnek.

A testület több tagja részint előlépett a fizetési fokban, részint korpótlékot kapott. Összesen 16 értekezletet tartottak, melyen 87 határozatot hoztak nevelés-tanítási és fegyelmezési ügyben.

A tanártestület 6 rendes, 4 óraadó tanárból állott a hitoktatókon kívül. Az iskolánál működött: Nemecsányi Adél igazgató, Bréger Adél, Bagó Aranka, Fizély Julia, Harach Etelka, Molnárné Jeszenszky Jolán, Nágel Róza, Weisz Berta és Petrikné Anna.

A növendékek létszáma: 51+49+43+23+25=191. Vallás szerint: rk. 80; g. kel. 39; ág. ev. 21; ev. ref. 9; izr. 64. Magyar 102; német 68; szerb 38. stb.

6. A komáromi m. kir. állami polgári leányiskola hatodik értesítője az 1897/98. iskolai évről. A gondnokság megbizásából kiadja: Özv. Komjáthy Jenőné Márkus Gizella igazgató.

Az értesítő elején: «Búcsuszó kilépő növendékeinkhez» cz. czikk van, özv. Komjáthy Jenőnétől.

A tanítást szept. 10-én kezdték meg és tartott jun. 11-ig a rendes szüneteket kivéve és még két napot, a mely két nap azért nem volt taní-

tás, mert a termeket nem tudták kifűttetni. — A tanártestületben nagy változás történt: Geőcze Sarolta ig. egy évi szabadságot kapott, helyére Szeniczről özv. Komjáthy Jenőné helyeztetett, kit az ig. teendőkkel is megbiztak; Kochlerné Ertl Arankát a m.-óvári polg. isk.-hoz helyezték; Burghart Adélt helyettesítéssel és Kutkáné Ledermayer Ilonát, az ének tanítással bizták meg. Ezen személyi változások egész decemberig eltartottak; ily körülmények között a munka beosztást nehéz volt megcsinálni. Csak deczemberben kezdhették el a rendszeres tanítást. Mi minden esetre nem volt az iskola előnyére. — A fegyelem kielégítő volt; jónak bizonyúlt a nyilvános osztályozási napló, mert így minden tanár láthatta minden tanulónak minden tárgyból való előhaladását. Az egészség kielégítő volt. — Az iskolában «Jókai Mór» önképző-kör is volt, mely «a tanártestületnek alkalmat és tért szolgáltatott arra, hogy nevelő hatását a növendékekre minél nagyobb mérvben érvényesíthesse». — Az iskola részére gyermek-szinpadot is szereztek be. — Az iskolában volt: franczia nyelvi tanfolyam; táncz-tanfolyam; majolika, porczellán, üveg, selyem, bársony, gobelin-festő tanfolyam.

A tanártestület 6 tagból állott, kik között 5 nő volt: *özv. Komjáthy Jenőné Markus Gizella* ig., *Burghart Adél, Hittrich Józsefné Fülöp Viktória, Pöltel Irma* és *Schloszer Hermin.*

A növendékek létszáma: 48+47+42+40=177. Vallás szerint: róm. kath. 67; gör. kel. 3; ev. ref. 37; ág. ev. 9; izr. 61.

7. A nagy-kikindai m. kir. állami polgári leányiskola XIV. illetve IV. értesítője az 1897—98. tanévről. Szerkesztette: Özv. Feketéné-Petrovics Antónia igazgató.

Az igazgató jelentésében örömmel emlékezik meg, hogy végre is új épületbe mehetnek, nem mindjárt az év elején ugyan, de nem sokára. A beiratásokat szept. 1—4. napjaiban eszközölték; örömmel említik, hogy a növendékek létszáma rendszeresen emelkedik. A tanár testületben annyi változás történt, hogy Schiller Irmát ideigl. nyugdíjazták, helyét Asbót Alma polg. isk. tan. jelölt foglalta el. A növendékek egészsége elég jó volt, annál több helyettesítés volt a tanár-testületben. A fegyelem nem mindenkor volt teljesen kielégítő, szigorúbb megintésen kívül azonban nem kellett súlyosabb fegyelmi eszközt alkalmazni. A szorgalom egy némely osztályban nem volt megfelelő. Az iskolai takarékpénztárba betétel 639·52 frt, kivétel 18·12 frt volt s így tőkésítve maradt 627.28 frt, mi igen szép. — A szokásos iskolai ünnepélyeket kellő díszszel tartották meg. A magyar nyelv és irodalomnak szélesebb alapon való művelése czéljából, a tavaly megalakúlt ifjúsági egyesület most is eredményesen működött.

A tanártestület, a hitoktatókon kívül, 8 tagból állott, a következő nőkkel: *özv. Feketéné-Petrovics Antónia* ig., *Petrovicsné Németh Anna, Jeszenszkyné Pripáll Irén, Bertalan Sarolta, Szillerné-Sztranyavszky Katalin, Asbóth Alma és Magenbauer Róza.*

A növendékek létszáma: 50+48+29+21=148. Vallás szerint: róm. kath. 77; gör. kel. 38; ág. ev. 5; ev. ref. 1; unit. 1; izr. 26. — Tandíjat nem fizetett 29. — Magyar 64; német 46; szerb 38.

8. Értesítő a keszthelyi m. kir. állami polgári leányiskoláról. II. füzet. 1897—98. iskolai év. Szerkesztette: Biró József igazgató.

Az értesítő közli az igazgató beszédét, melyet 1898. április 21-én,

mint az 1848. törvények szentesítésének félszázados évfordúlóján tartott; közli továbbá Posch Zsigmond márrz. 15-én tartott ünnepi beszédét is.

A tanártestület 6 tagból állott a következő nőkkel: *Bíróné Nimsgern Mária, Halász Gizella* és *Nagy Margit.*

A beiratást és a tanítást rendes időben megkezdték. Beirtak 83 tanulót, 25-tel többet mint tavaly. Huzamosabb betegeskedés sem a tanári karban, sem a növendékek között nem fordúlt elő. A tanulók előmenetele elég örvendetes volt. Az évvégi vizsgálatot nagyszámú közönség hallgatta. — Ez évben ülték meg az igazgató és neje is 25 éves tanítói emlékünnepüket. — Az iskolában segítő egyesület is működött, mely több tanulót látott el könyvvel. Ezen kívül az iskolának több alapítványa is van.

A tanulók létszáma: 28+19+16+20=83. Vallás szerint: róm. kath. 39; ág. ev. 3; izr. 41.

9. A b.-csabai államilag segélyezett községi polgári leányiskola XXIV. értesítője 1897—98. Közli: Donner Lajos igazgató.

Az értesítő «A nőképzésről» című czikkel kezdődik, irta Kiss Lujza. Közölve van továbbá a jun. 8. hazafias iskolai ünnepélyen az igazgató által tartott «Alkalmi beszéd».

Az évet rendesen szept. elején kezdették meg. A tanterven kis módosítást eszközöltek s a szerint tanítottak. Két alkalommal a szinpadi készletek költségeinek fedezésére sikerült szinielőadást is tartottak. A növendékek összes mulasztása 3183 óra, mi átlag 27 óra.

A tanártestület, hitoktatókkal együtt, 8 tagból állott. Nők a következők voltak: *Haan Emma* és *Kiss Lujza.*

A növendékek létszáma: 41+23+22+30=116. Vallás szerint: róm. kath. 26; ág. ev. 40; ev. ref. 6; gör. kel. 1; izr. 43.

10. A kun-félegyházai községi polgári leányiskola első értesítője 1897—98. Közli: Özv. Beöthyné Stetina Róza igazgató.

Az értesítő elején közölve van az iskola története Jakubek Emmától. Az iskola történetéből olvassuk a következőket: Félegyházán 1887-ben nyilt meg az első polgári leányiskola, mint Kuncz Béla főgymn. tanár magán iskolája 51 növendékkel. A következő évben már I. II. osztálya volt, de csak 46 növendéke; a következő években még jobban fogyott a növendékek száma, az 1890—91. évben négy osztályban csak 35 tanuló volt, ez volt az utolsó éve az iskolának; most részvétlenség miatt a tulajdonos bezárta. Hosszú huzavona után végre a város is belátta egy polgári leányiskola szükségét s így 1895 szept. nyitott is egyet, hova csakhamar 70 növendék iratkozott be. Igazgatónak Gyengő Etelkát és melléje Mócsár Olgát választották meg. A második évben már 106 növendék jelentkezett. Közben az állammal tárgyaltak, hogy vegye át az iskolát. A második év végén az igazgató lemondott, utódjának a város tanácsa özv. Beöthyné Stetina Rózát választotta meg és melléje Jakubek Emmát rendes tanítónőnek.

Az igazgatói jelentésből kiemeljük a következőket: Az iskola nagy változáson ment keresztül. a testületben történt változáson kívül, ez évben alkalmasabb helyet is kapott, mi lehetővé tette a IV. oszt. különválasztását. Az évet rendes időben megkezdték s tanítás zavartalanul folyt az év végeig. A szokásos hazafias ünnepeket megtartották. Az iskola hiá-

nyos felszerelése következtében a IV. oszt. növendékek a gymn. fizikai tantermébe látogattak néha-néha át.

Közölve van az igazgatónak ápr. 17-én mondott ünnepi megnyitó beszéde is az értesítőben.

A tanári testület, a hitoktatókkal együtt, 11 tagból állott. Nők a következők voltak: *özv. Beöthyné-Stetina Róza* ig., *Jakubek Emma*, *Mócsár Olga* és *Pasny Julia*.

A növendékek létszáma: 18+30+36+20=104. Vallás szerint: róm. kath. 70; ev. ref. 3; ág. ev. 1; izr. 30.

11. A nagy-károlyi m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1897—98. tanévről. Szerk.: Pattay Irén igazgató. V. év.

Az igazgató jelentésében szomorú szavakban emlékezik meg Hegedüs József földbirtokos és gondnoksági tagról, az iskola lelkes barátjáról, ki 82 éves korában elhunyt. Ezen kívül egy növendék halottja is volt az iskolának. Az évet szeptember elején rendesen megkezdték; annyi növendék iratkozott be, hogy a czélszerütlen épületben alig-alig tudták elhelyezni. A rendes iskolai ünnepeket megtartották. Az iskola ez idei költsége 8001 frt 99 kr. volt. A tanártestület, a hitoktatókon kívül, 6 tagból állott, valamennyi nő volt: *Csanády Ilona*, *Harsány Mária*, *Jánossy Jolán*, *Kurcz Erzsébet*, *Schmilliár Róza* és *Pattay Irén* igazgató.

A növendékek létszáma: 44+34+41+26=145. Vallás szerint: róm. kath. 58; gör. kath. 9; ev. ref. 35; ág. ev. 3; izr. 40.

Az ifjúsági, tanári könyvtár és a tanszertár is gyarapodott.

12. A nagyváradi községi polgári leányiskola értesítője az 1897—98. tanévről. Összeállította: Rechtné-Bauer Zsófia, polgári leányiskolai igazgató. Kiadta: a községi iskolaszék.

Az igazgató jelentésében szép szavakkal emlékezik meg: a királyról, ki 10 szoborral ajándékozta meg a nemzetet; a magyar nemzet feltámadásának 50. évforduló ünnepéről. Az iskolai életben annyi változás történt, hogy a rajz tanítását ez idén szaktanárokra bizták. Az iskola jól meg lett volna, csak itt is az a baj, mint több iskolánál, hogy a helyisége czélszerütlen, bérház. A tanáritestület 5 rendes, 1 kisegítő és 4 óraadóból állott. Nők a következők működtek az iskolánál: *Rechtné-Bauer Zsófia* ig., *Beleznay Antalné*, *Ruby Adél*, özv. dr. *Személyi Kálmánné*, dr. *Póth Mihályné* és *Vargha Ilona*.

A növendékek létszáma: 67+51+51+44=213. Vallás szerint: róm. kath. 37; gör. kath. 2; ev. ref. 56; ág. ev. 5; izr. 113.

Az értesítőben közölve vannak a vizsgálati szabályzatok és az iskolai törvények is.

Értekezés: «A modern nevelés gyengéi». Irta Rechtné-Bauer Zsófia.

13. Az ipolysági államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1897—98. tanévről. Közli. Fleischhakker Laura igazgató.

Az értesítő elején «1898. április 11-ike» czímű czikk van, melyben megemlékezés van a szabadság születésének 50. évfordulójáról.

A beiratásokat rendes időben végezték; a tanévet szept. 9. kezdték és jun. 20-án végezték be. — Az iskolában még 1892—93. tanévben fillér-egylet alakúlt, melynek jövedelméből az iskola czéljára egy varrógépet szereztek be.

A tanártestület, hitoktatókkal együtt, 9 tagból állott. Nők a következők voltak: *Fleischhakker Laura* ig., *Kolos Imre*, *Beöreöndy Irma*, *Hatosné-Kerner Teréz* és *Hegyesy Rózsi*.

A növendékek létszáma: 26+17+16+10=69. Vallás szerint: róm. kath. 31; ág. ev. 5; izr. 33.

Az igazgatói jelentés szerint a természettan, vegytan, természetrajzi szertár felszerelése oly mérvü, «hogy bármely nagyobb városban elhelyezett iskolának díszére válnék». — Ez minden esetre szép; ezt kevés igazgatói jelentésben olvashatjuk.

14. Arad sz. kir. város államilag segélyzett községi polgári leányiskolájának értesítője az 1897—98. tanévről. Közli: Simon Karolin igazgató.

Az iskola történetéből kiemeljük a következőket: Az 1897. év nagyfontosságú a leánynevelést illetőleg; mert az iskolaszék elhatározta az iskola kibővítését és tovább fejlesztését. A közgyűlés is elfogadta, hogy a polgári leányiskolához építtet egy szárnyat, melyben 3 tanterem, rajz-, természettani előadóterem, zene- és tornaterem is lesz és az iskolát hatosztályú felsőbb leányiskolává szervezi át. Ezen határozatot a miniszteriumhoz is felterjesztették.

A beiratásokat rendes időben eszközölték és a tanévet is rendesen kezdték meg. A tandíj helybelieknek 12 frt, vidékieknek 27 frt. — A tanulók magaviselete és szorgalma «jónak mondható«. — A tanár-testületben több változás történt. Az iskolaszék Fehérvári Etelkát választotta meg rajztanítónőnek, ki azonban november 28-án meghalt; az utódja előbb Haller Józsa kisegítő lett, később aztán Heinrich Adélt választották meg utódjául. — A kézimunka tanítónőt nyugdíjazták, utódja Csurgay Ilona lett. — A szertárak eléggé felszereltek.

A tanártestület mindössze 20 tagból állott, a következő nőkkel: *Simon Karolin* ig., *Boros Justine*, *Csurgay Jolán*, *Décsi Gézáné*, *Ditrichstein Bernátné*, *Drescher Gizella*, *Heinrich Etel*, *Marinkovics Mária*, *Steinitzer Jenny*, *Tagányi Gusztávné* és *Tanfi Mária*.

A növendékek létszáma: 65+67+46+40+58+55+38+36=406 és 25 magántanuló. Valamennyi osztály párhuzamos. — Vallás szerint: róm. kath. 225; unit. 1; izr. 151; gör. kel. rom. 12; gör. kel. szerb 5; ev. ref. 23; ág. ev. 13. — Magyar 386; német 25; román 12; szerb 5; cseh 2.

15. Az orosházi kertgazdasági szakoktatással összekötött m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1897—98. tanévről. Szerkesztette: Nagy Lajos igazgató.

Az évet rendes időben megkezdték. Az igazgató örömmel említi, hogy az iskolát a szomszéd községek- és vármegyékből ez idén is több tanuló kereste fel. — A fegyelem és előmenetel kielégítő volt. — A szokásos iskolai ünnepeket megtartották. Az iskola eléggé fel van szerelve. — A növendékek munkájából a vizsgák alkalmával kiállítást rendeztek.

A tanáritestület, a hitoktatókon kívül, 14 tagból állott. Nők a következők működtek az iskolánál: *Drágány Irma*, *Nagyné G. Emilia*, *Szieber Paula*.

A növendékek létszáma: 38+47+26+28=139. Vallás szerint: róm. kath. 40; ág. ev. 38; ev. ref. 22; izr. 39; más 4.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az «Erzsébet-nőiskola» ünnepe. A VI. ker. állami polgári iskolai tanítónőképző-intézet és a vele kapcsolatos felsőbb leányiskola deczember 5-én nagy jelentőségű ünnepet ült: annak a nagyfontosságú elhatározásnak az ünnepét, a melylyel közoktatásügyünk alkotni szerető vezére új korszakot nyitott meg ezen immár 25 esztendős multtal dicsekvő s országos jelentőségü intézetünk fejlődésének történetében. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ugyanis kivette ezen intézetet és a budai «Pedagogumot» a tanfelügyelő hatásköre alól, illetőleg kiemelte a polg. iskolai tanítók képzésére szolgáló ezen intézeteket a népoktatási intézetek köréből s szabadabb fejlődésüket biztosítani akarván, külön gondnokság alá helyezte. Ez alkalommal a miniszter úr «őszinte köszönetét és elismerését» fejezte ki dr. Verédy Károly fő- és székvárosi kir. tanfelügyelőnek azon ügybuzgó működéséért, melyet nagy elfoglaltsága daczára lankadatlan erővel tanusított az említett intézetek érdekében, «melyek üdvös felügyelete alól most teljes virágzásukban kerülnek ki».

Dr. Pauer Imre, a tud. egyetem rendes tanára és nagytudományú filozofiai író, kit a két intézet kurátori állására a miniszter ritka tapintattal kinevezett, gondnoki hivatalát az «Erzsébet nőiskolában» a decz. 5-én tartott ünnepen vette át. Az intézet aulájában egybesereglett mintegy 50 főnyi tanári testület és a 300-at meghaladó növendéksereg jelenlétében tudatta a miniszter rendelkezését s nagyobb szabású beszédben fejtegette eme rendelkezésnek az iskola jövőjére kiható nagy jelentőségét. Ezután az intézet kitünő igazgatónője *Lázárné Kasztner Janka* üdvözölte az új gondnokot, kiemelvén, hogy az intézet jövő fejlődésének ma feltáruló szép perspektivája lelkesült örömmel tölti el és fokozott tevékenységre serkenti az intézet érdekében eddig is hiven fáradozó tanári testületet. Az ünnep legkiemelkedőbb mozzanatát tette azon miniszteri rendelet felolvasása, melyet a miniszter úr, mint legelsőt intézett az intézet gondnokához, tudatván vele azon legfelsőbb kegyelmi tényt, melylyel Ő Felsége megengedte, hogy az intézet jövőben az

«*Erzsébet nőiskola*» nevet viselhesse. Ezen rendelet egész terjedelmében így szól: «5139. eln. szám. Ő császári és Apostoli Királyi Felsége f. évi november hó 20-án Gödöllőn kelt legfelsőbb elhatározásával előterjesztésemre legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a budapesti VI. kerületi állami felső nép- és polgári iskolai tanítónőképző-intézet és a vele kapcsolatos felsőbb leányiskola az «Erzsébet nőiskola» nevet viselhesse.

«Erről Méltóságodat örvendetes tudomás és további eljárás végett értesítem. Egyúttal megragadom az alkalmat ama hitem és reményem kifejezésére, hogy az intézet mindenkor méltó marad ez új elnevezésben nyilvánuló királyi kegyre, mely megdicsőült Nagy Királynénk emlékét, mint a női erények mintaképét állítja a jövendő női nemzedékek elé. Budapest, 1898 november hó 25. Wlassics.»

A rendelet felolvasása leírhatatlan lelkesedést keltett az intézet tanári testületében s a növendékseregben egyaránt. E lelkes hangulatot fokozta dr. Pauer Imre magasan szárnyaló buzdító beszéde, melyben lelkes szavakkal rajzolta a királyi kegy ezen megnyilatkozásával az iskolára háruló nagy feladatokat. E feladatok közül mint mindenek fölött állót emelte ki, hogy ez intézet, a királyné magasztos példáját soha szem elől nem tévesztve, a női ideálizmusnak, a nemes női erényeknek mindenkor tiszta forrása és termő talaja maradjon. A jelenlevők lelkében soha el nem mosódható behatásokat termő szép ünnep ezután dr. Wlassics Gyula miniszter és dr. Pauer Imre gondnok éltetésével ért véget.

*

Miniszteri elismerés. Dr. Verédy Károly székesfővárosi kir. tanfelügyelő a következő iratot intézte 4061. szám alatt a VI. ker. állami tanítónőképző-intézet igazgatóságához. «A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium f. évi október hó 20-án 71,197. sz. alatt kelt magas rendelete szerint a tanítónőképző-intézetnek és a gyakorló iskolájául szolgáló felsőbb leányiskolai nevelő-intézetnek 1897—98. tanévi állapotát nagy gonddal feltüntető igazgatói záró jelentésből örömmel győződött meg arról, hogy e kettős intézet igazgatója és tanári testülete a hiányos elhelyezésből folyó mostoha körülmények között is nem lankadó buzgósággal és a legszebb sikerrel teljesítik hivatásukat. Midőn a tekintetes Igazgatóságnak a zárjelentés mellől nélkülözhető részletes tananyag kimutatását visszaküldöm, egyúttal felhatalmaztattam az iránt, hogy úgy az intézeti igazgatónak, valamint a tanári testületnek ügybuzgó és eredményes munkásságukért a nagyméltóságú miniszter úr magas elismerését kifejezzem. Budapesten, 1898 október hó 29-én, Verédy Károly székes-főv. kir. tanfelügyelő.»

*

Dr. Verédy Károly tanfelügyelő bucsúja az Erzsébet-nőiskolától deczember hó 3-án ment végbe az intézet Andrássy-úti épületében. Az

intézet tanári testülete Lázárné Kasztner Janka igazgatóval együtt teljes számmal részt vett a bucsúzásban s a testület nevében Komáromy Lajos tanár intézett beszédet a távozó tanfelügyelőhöz s hálával emlékezett meg arról, hogy a tanítónőképző intézet sokat köszönhet a tanfelügyelő 10 évi tevékenységének, jóakaratának és buzgalmának. A tanfelügyelő megköszönve a szives szavakat, kiemelte, hogy mindenkor örömmel dolgozott vállvetve a tanári testülettel az intézet érdekében, s őszinte örömére szolgál, hogy a miniszter úr ez intézetet az őt megillető magaslatra emelve, további fejlődését biztosította. Mindenkor szép emlékei közé fogja számítani az intézet körében töltött időt, s kéri, hogy a testület is tartsa meg őt szives emlékében. A szives bucsúval az intézet történetének régi korszaka lezáródott, és az intézet szervezetének változásával új feladatok új korszakot nyitottak meg annak életében.

*

A Mária Dorothea-egyesület győrvidéki köre f. évi november hó 20-án tartotta meg a saison első felolvasó-gyűlését, az áll. tanítóképző intézet zenetermében. Nagy és szép közönség gyűlt egybe a tárgysorozat meghallgatására.

Elsőnek dr. *Récsei* Viktor, a pannonhalmi főapátság könyvtárosa olvasta fel az «Irás és könyv hajdan és most» című értekezését. Nagy tájékozottságot tanusító módon vezette be a hallgatóságot tárgyába. Kezdi a legrégibb időtől, mikor még csak a beszéd volt az egyedüli mód a gondolatok kicserélésére, de mivel az elröpül: annak állandósítására törekedtek. A megrögzítés kezdetben holt tárgyak rajzolásában nyilatkozott meg, mit a szimbolikus tulajdonságok s azok közt mint az irás ősalakja a tätovirozás követ. Később az egyptomiak jelképes, az assyrok ékírásában folytatódik, hol az egyes jegyek valamely szónak, vagy fogalomnak felelnek meg. Rátér a nehéz kinai írásra, melynél minden szónak, szótagnak külön jegye van. A betűírás, melyet eddig a phönicziaiaknak tulajdonítottunk, de a minek alapja már kr. e. a IX. századból fennmaradt alphabet a mohabitáktól ered. A görög írás is ehez áll közelebb. A római a görögből fejlődik. Ismerteti a római capitalis, unciális és cursiv írásmódokat. Az unciálisból lett a szerzetes, vagy góth és a később általánossá vált latin, mit a gyorsírás fejez be.

Kezdetben a papiruszra, majd a papirusz kivitelének megtiltásával, a kényszerűség folytán feltalált pergamentre tentával — festék — irott lapokat tekercs, vagy sima alakban csoportosították, mely gyűjteményeket codexeknek nevezték és így helyezték el és vetették meg a könyv alapját. Ezek a régi gyűjtemények javarészben elpusztultak s a mi meg van mentve, az a kolostoroknak köszönhető. Ez a körülmény okozta az emlékek mesés drágaságát is. Egyik legteljesebb ilyen gyűjtemény volt Mátyás király országos színezetű corvina könyvtára Budán. Egyik alakja a könyvírásnak a miniatur, mely a kivitelnél használt minium festéktől veszi nevét. Ugy ezt, mint a fejezeteket — rubrum — és a szegélyeket élénk, tetszetős szinekkel kezelték. Épen ily pazarrá fejlődött a bekötési táblák díszítése.

A papiros feltalálása nem, hanem a nyomtatás szüntette meg a könyv magas árát. Ismerteti a Guttenberg nyomtatásának módját, mit szőlősajtóval pergamentre készített, majd a Dürer-féle fraktura, Gar-

mond, Antiqua, Inkunabulum-bölcső-, vagy ősnyomtatvány módokat 1500-ig. Utal arra, hogy Magyarország e tekintetben ez időtől kezdve megelőzte a külföldet és egyes helyeken, mint Kolozsvártt, Debreczenben Nagyszombatban máig szakadatlan nyomtatnak. Régen címlap nélkül mit a tárgymutató helyettesített, számozatlan lapokra nyomtattak. A kezdő betű helye üresen maradt s úgy az, mint a szél színes ékítményekkel, kézimunkával láttatott el. A befejezőlapot a kiadó foglalta le magának.

Rátér a könyvgyűjtőkre, kik míg egyfelől igen szeszélyesek — az egyik például a Petőfire vonatkozó bírálatot többre becsüli az író kéziratánál — igen nagy szolgálatokat tettek a tudományoknak azáltal, hogy felkutatták és megmentették a könyveket az elpusztulástól. A XVIII. században a könyvkedvelés általános volt s főuraink közül sok ennek köszönheté, hogy emléke fenmaradt. Felsorolja a nagyobb könyvtárak állományát, melyeket személyesen látott. Így a párisi 2 milliónál, a londoni egy és fél milliónál, a müncheni 900, a berlini 950, a bécsi 515, a lipcsei 500, a drezdai 400, a brüsszeli 375, a firenczi 400, a római 250, az athéni 185, a budai 275, a museumi 254, az akadémiai 179, a pannonhalmi 133 ezernél több kötetet tartalmaz. 50 ezernél több van az esztergomi, kolozsvári stb. könyvtárakban.

A sokszorosítás módjainak — a gypszöntés, vasprés, a gyorssajtó, valamint a hirlapok nyomtatási számának felemlítésével röviden bemutatja a régi szemüveges, görbehátu és a mai gentleman könyvkedvelőket kiknek egyaránt hódolat az író ésa könyvbecsülés miatt, minek hasznát a művelődéstörténet veszi.

Felolvasását Ábrányi «könyv» című költeményével fejezte be.

Ezután *Knopp* Hedvig kisasszony igen nagy gyakorlatot tanusító módon játszotta el «Inpromtu» op. 28. Reinhold Hugó és «Valse de Concert» Wienowski zeneköltemények zongorán.

Befejezésül *Szakács* Károly úr szavalta el Szász Károly «Angyal és Ördög» című költeményét.

A hálás hallgatóság éljenzéssel és tapssal jutalmazta a közreműködőket és egy tanulságos, szép est emlékével távozott a közeli viszontlátásig, miről a rendezőség, élén Pataky Irma elnök, Karsay Jolán és Mocsáry Gerő alelnökkel, oly odaadással gondoskodik. —*y*—*f*.

*

A M. D. E. Tanítónői Szakosztálya f. évi decz. 3-án tartotta rendes havi ülését. Kedves vendégeink és a r. tagok sorában ott láttuk lankadatlan buzgalmú Herichnénket, az agg Naschitz Saroltát, Molnár Viktornét; jó barátaink közül Lakits Vendelt, Lederer Ábrist, György Aladárt, «a ki — idézem a felolvasónő szavait — mindenütt ott van, a kiben mindenki hisz, remél és — senkisem csalódik;» — a fővárosi tanítónők hűséges gárdájából a Harsányi nővéreket, Freund Vilmát, Herzog Saroltát, Karkis Istvánnét, Nemecskay Irmát; végül a *jövő* tanítónői nemzedéknek sok üde, rózsásarczú képviselőjét; de a fővárosi tanítónők ifjabb nemzedéke közül — igen keveset.

A hálás kegyelet hangulata lebegett a mai ülés felett. Üdvözlő feliratot határoztunk küldeni egyesületünk nagy jóltevőjének Gerenthi báró Hirsch Mórnénak, a kit Ő Felsége a jótékonyság terén szerzett ér-

demei elismeréseül az I. oszt. Erzsébet-renddel kegyeskedett kitüntetni. Megdicsőült Erzsébet királynénk rendjele soha aranyabb szív felett nem fog ragyogni, mert az emberiség nyomorát enyhíteni pazarabb bőkezűséggel, emberszeretőbb szívvel, mint a hogyan Hirsch báróné, ezen földre tévedt angyal cselekszi, lehetetlen.

Ki ne tudná, hogy e kegyes lélek 8 európai városban, továbbá Jeruzsálemben és New-Yorkban jótékonysági irodákat tart fenn, melyeket évi 120,000 frttal segélyez külön-külön, és a 2 utóbbi év alatt a 40 millió forintot jóval meghaladó tőkét osztott ki a szenvedő emberiség közt tekintet nélkül a vallásfelekezetre.

Ime egy emberideál! A jó Isten áldja meg és adja vissza neki egészségét! Szívből üdvözölte a szakosztály Dorogsághy Dénesné és Karkis Istvánné fővárosi tanítónőket tanítói tevékenységük 25-ik évfordulója alkalmából, továbbá Naschitz Saroltát a nemzeti nőnevelés terén áldásosan kifejtett munkásságának 50-ik évfordulóján, a derék intézettulajdonos-veteránt, a kit Ő Felsége a koronás arany érdemkereszttel kegyeskedett kitüntetni.

Hálás kegyelettel emlékeztünk meg továbbá báró Eötvös Józsefről, Zichy Antalról, tanügy-politikai életünk eme kimagasló két vezérférfiáról, a kik 30 évvel ezelőtt megteremtették a magyar népoktatási törvényt. A fölolvasó-asztalt ez estén két fővárosi tanító: Dorogsághy Dénesné és Schön József foglalták el.

Dorogsághy Dénesné rokonszenves lényének könnyen sikerült lekötni a hallgatóság érdeklődését.

Kedvesen csevegett egyről-másról, kisdedóvásról, tanítónők egyesületi ténykedéséről. Szeretné, ha még mindig távolmaradó kartársnőink közelednének, és általánosan elismert míveltségüknek, szakbéli jártasságuknak megfelelve élénkítenék, intenzívebbé tennék egyesületi munkásságunkat.

E végből 9 tételt ajánl tanulmányozásra, kifejtésre, melyek közül, helyszűke miatt, csak a következőket idézem: 1. Veszít-e a nő nőiességéből az egyesületi életben való részvétele által? 2. Miféle pedagogiai okok szólnak a leányiskoláknak a fiuiskoláktól való szétválasztása mellett? 3. A szemrontó és szükségtelen kézimunkák kedvéért háttérbe szorított varrás szükséges volta. 4. A színdarabok hatása művelődési, nevelési szempontból. 5. Értekezés egyik-másik szaklapról.

A szakosztály élénken megtapsolta az életrevaló eszméket, s reméljük is, hogy az elhintett magból sok szép virág fog fakadni a gyermeknevelés és egyesületi munkásság mezőin.

Végül Schön József fejtegette a tőle már megszokott kedélyes modorban «A tanítás művészete» czím alatt az iskolában alkalmazott nevelési eljárását. Előadásának elvontabb részét az iskolai életből idézett két tipikus alakjával: a fékezhetlen, rugdalódzó Gézával, meg a testileg-szellemileg gyenge, álmos Illéssel tette szemléletibbé. Előadását a tanítónőknek mondott udvarias bókkal fejezte be, a miért zajos tapsban részesült.

Az elnök helyettese, Berta Ilona pedig az egész ülést oly ügyesen, annyi tapintattal és méltósággal vezette, hogy önkénytelenül — Szilágyi Dezsőre gondoltunk.

Meg is dicsérte György Aladár! *Mária.*

*

A Mária Dorothea Egyesület decz. 11-én tartotta választmányi ülését gr. *Csáky Albinné* elnöklete alatt. A választmányi ülésen mindenekelőtt az újabb alapítványokat tárgyalták. A legutóbbi választmányi ülés óta két nagyobb alapítványra tettek ajánlatot, melyeket a választmányi ülés el is fogadott. Móraszné Hunyadi Melánia 4000 frtos alapítványt tett, melyet míg él ő élvez, halála után pedig oly tanítással foglalkozó elszegényedett úri nőket vesz fel ezen alapítványra az egyesület, kik oklevéllel nem bírtak. Thielen Mária 1000 frttal megtoldotta már előbb tett 4000 frtos alapítványát, oly czélból, hogy ezen 1000 frtnak kamatai mindenkor a «Thielen Mária» alapítványt élvező elaggott tanítónőnek ruházati szükségleteire fizettessenek ki. Az ülésen jelen levő Thielen lelkesedése közben jelentette ki, hogy a tanítónők iránti szeretetből örömmel tenne még 10,000 frtnyi alapítványt, ha az egyesület elfogadná őt arra az időre, mikor Budapesten tartózkodik, a «Tanítónők Otthonába» lakónak. Az egyesület a nagylelkű alapítványt az alapszabályok értelmében nem fogadhatta el, igéretet tett Thielen Mária úrnőnek arra, hogy keresni fogja a módozatokat az alapítvány elfogadására. Jelentést tett az elnökség a választmánynak a «Tanítónők Otthona» új szárnyépületének elkészültéről. Ez idő szerint tehát az eddigi 12 szoba helyett 34 szoba áll a tagoknak rendelkezésére. Van két ebédlő, külön társalgószoba és irodai helyiség, mely ismét lehetővé teszi, hogy az egyesület irodáját az Otthonba helyezze ki, a mi 1899 május havában meg is történik, mivel ez által 400 frt megtakarítás érhető el. Sajnálattal vette tudomásul a választmány, hogy Hlathky Jánosné, az Otthon eddigi igazgatója, ki oly önzetlenül fáradt éveken át az egyesület érdekében, egészségi okokból megválik az Otthontól. Érdemeit jegyzőkönyvbe igtatták. A pénztári jelentés szerint a bankban és takarékpénztárakban elhelyezett tőkéket felmondták, hogy az építési költségeket fedezni lehessen. E felmondott tőkékkel együtt a bevétel 67.680,41 frt, a kiadás 56.159,64 frtot tett; az egylet e szerint 11.520,77 frttal rendelkezik készpénzben és 3581 frt 61 krral takarékpénztári betétben. Ez összegeket azonban az épület teljes kifizetése és felszerelése felemészti úgy, hogy a tagok fokozott tevékenységére van szükség, melyet a tagok az elnök lelkes felkérésére meg is igértek.

IRODALOM.

SZENT ERZSÉBET, magyar királyi herczegnő élete. Kor- és jellemrajz. Irta dr. *Lázár Gyula*, tanár. Budapest. Lampel R. (Wodianer F. és fiai). Kötve, képekkel. Ára 1 frt 20 kr.

Thüringiainak mondják, mi magyarországi szent Erzsébetnek nevezzük. Annak a királyi törzsnek nemes hajtása, a mely rajta kívül szent Istvánt, szent Imrét, szent Lászlót és szűz szent Margitot ajándékozta a ker. egyháznak. Ismerjük életét: rövid boldogságát, sok szenvedését; maga megtagadását, hogy másokra annál több jót áraszthasson; teste sanyargatását, hogy lelke tisztasága annál tündöklőbben ragyogjon; idő előtti halálát, hogy a halhatatlanságban elvegye a szentek örök életének koronáját. Inkább typus, mint egyén; a középkor szentéletű asszonyának eszményképe. De azért nemcsak korát tükrözteti vissza fenséges alakja; jellemében megtaláljuk az általános emberi vonásokat is: a női lélek örök kincseit, a női erények legnemesebb megnyilatkozásait. Sőt a legendák és krónikák iróinak bőbeszédűsége sok oly részletet őrzött meg, a melyek a dicsőített eszményképet egyéni vonásokkal is megajándékozzák és szivünkhöz közelebb juttatják. Szent Erzsébet életének története eseményekben oly gazdag és változatos s a részletek benne oly harmonikus művészi egészbe olvadnak össze, mintha nem is az életnek, hanem a teremtő fantáziának volna alkotása. A szentek élettörténetei, a századok kegyeletétől megőrzött legendák közt nem is ismerek egy olyat sem, a mely szent Erzsébetéhez e tekintetben fogható volna. Alig érthető, hogy tudósaink, iróink, költőink figyelme nagyobb mértékben nem fordult feléje.

Dr. Lázár Gyula, a budapesti áll. polgári iskolai tanítóképző-intézet tanára valóban dicséretes, elismerésre és hálára érdemes munkát teljesített, midőn szent Erzsébet életét megirta. A nélkül, hogy fitogtatná, alapos történeti készültséggel az eredeti források alapján végezte feladatát. Csakis így mélyedhetett el tárgyában, a melyet nemcsak átértett, hanem át is érzett. Mint tudós, megőrizte objectivitását; mint elbeszélő, tárgyának szeretetével közel férkőzik szivünkhöz s elfoglalja képzeletünket. Czélja elérésében a szerző a legegyszerűbb eszközökkel él. Nyelvét, előadását lehetőleg az eredeti forrásokhoz alkalmazza. Ha nem tudnók, hogy a történeti anyagnak majdnem kimerítő bőségét mennyi fáradtságába kerülhetett összegyűjtenie és a keresetlennek látszó, de jól megfontolt csoportosítással rendbe foglalnia, azt hihetnők, hogy elbeszélése nem egyéb, mint ama régi kor egyik iratának magyar nyelven való megszólaltatása. Egyaránt kerüli a tudós excursiókat és az

elbeszélő reflexióit, a mi nem csekély küzdelmébe kerülhetett. A hol nem sikerült magát legyőznie, az oly esetek kivétel számba mennek. Tényeket rak egymás mellé s ezekkel, nem szavakkal jellemez; az anyagnak pedig oly bőségével rendelkezik, hogy a jellemzés e módja a legtöbbször hálásnak mutatkozik tolla alatt. Ily módon nemcsak szent Erzsébet alakja elevenedik meg előttünk, hanem környezete is, sőt a háttérben a kor eseményei, a kor nagy alakjai is helyet foglalnak s az egyszerű életrajz megragadó korképpé válik.

Mily közel érezzük magunkat a Wartburghoz, melynek komor falai közt az öreg Herrmann gróf vidám Minesängerek társaságát gyűjti maga körül; szinte otthon vagyunk a családban, a melynek körébe juttatja a Gondviselés messze Magyarországból a kisded Erzsébetet. Lajos, a fiatal tartománygróf, Erzsébet jegyese, utóbb férje lovagi szeretetreméltóságával; Zsófia grófné, a világi életet kedvelő, erőszakos és házsártos anyós; Henrik, az önző, haszonleső, nagyravágyó és lelkiismeretlen sógor; Walther, a hű pohárnok; Irmengrad és Eisentraut a gyermekkori játszótársak s az élet megpróbáltatásai közt mindvégig odaadó barátnők; Konrád szerzetes, az asketai lélek a maga zordságával egyaránt gyámja, vezetője és őre az erényei tűzében elhamvadt Erzsébetnek — mind-mind élő alakok, cselekvő részesei annak a megható történetnek, a mely körükben s jórészt általuk foly le előttünk. De az egyszerű családi történetbe mélyen belevágnak a világtörténet nagy eseményei; a keresztes hadjáratok, melyek az ifjú Lajos, tartománygrófot is áldozatúl követelik, — a császárok és pápák százados küzdelme, mely a testvért, Raspe Henriket mint ellencsászárt magával sodorja. Ebből a világtörténeti háttérből kiemelkedik és a családi élet előterébe lép a kor két legnagyobb alakja: IX. Gergely, a ki Erzsébetet szentté avatja és II. Frigyes császár, a ki a megdicsőültnek halántékára a maga kezével teszi fel hódolata jelvényét, a drágamívü aranykoronát. A két hatalmas kiengesztelhetetlen ellenfél egyesül a női erények felmagasztalásában.

Nincs szándékomban a könyvet részletesebben ismertetni. Az elmondottak csupán körvonalait adják annak a képnek, melyet dr. Lázár Gyula szent Erzsébet életéről szerencsés kézzel megalkotott; de azt hiszem, e körvonalak is fogalmat adnak róla az olvasónak, hogy az egyszerű elbeszélésben nemcsak az élvezetnek s a lelki épülésnek, hanem a történeti okulásnak is mily gazdag forrása kínálkozik számára. Ha kerültem a részletes ismertetést, még inkább óvakodom a birálattól. Csak azt a meggyőződésemet fejezem ki, hogy e munka alkalmas arra, hogy a legszélesebb köröknek kedvelt olvasmányává legyen. Nem kételkedem benne, hogy első kiadása nem az utolsó is egyszersmind. S ha új kiadásra kerül a sor, ajánlom a szerzőnek, hogy az alkalmi bevezetést és befejezést mellőzve, szigorúan csak magára az élettörténetre szoritkozzék s ebből is távolítson el minden olyan reflexiót, a mely az elbeszélés hangulatába nem illik s ezt zavarja. Minél jobban a múltba birja helyezni azt a képet, melyet szerencsés kézzel megalkotott s minél gondosabban távol birja ettől tartani a jelent, ennek felfogását és értelemvilágát, sikere annál teljesebb és biztosabb lesz. Ebben az irányban nagy segítségére lehetne könyvének megfelelő illusztrálása, a mit meg is érdemelne. Mostani illusztrálásáról nem sok dicséretet mondhatok.

A képek csinosak ugyan és jó kivitelüek; de a szöveggel semmi benső kapcsolatban nincsenek s a történeti hangulatnak inkább utjában vannak, semhogy azt ápolnák és elevenítenék.

A munkát jó lélekkel és örömmel ajánlom e folyóirat minden olvasójának, különösen pedig azoknak figyelmébe, a kikre iskolai könyvtárak gondozása van bízva. —*n* —*a*.

*

«*Sant Étienne*» czímmel érdekes franczia munka hagyta el nem rég a párisi sajtót, mely *Szent István* magyar királynak életét és történetét tárgyalja kitünő magyar források nyomán. A csinos kiállítású 200 lapnyi terjedelmű kötetet magyar ember írta: *Horn Emil*, a híres publiczistának, Horn Edének Párisban megtelepedett fia, ki bár franczia íróvá lett, nem feledkezik meg hazájáról s irodalmi tevékenységével franczia nyelven is a magyar haza dicsőségét szolgálja. A gyakran oly felszínes franczia ismertetések után szinte jól esik egy rólunk szóló műre rámutatni, mely szép és igaz. A mű «Viktor Lecoffre» kiadásában jelent meg a «Le saints» czímű könyvsorozatban. Melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe. *S. J.*

*

Beküldött könyvek:

I. *A tudományok zsebkönvtára. Stampfel Károly Pozsony-Budapest* czímű vállalat szakemberek által szerkesztett, 60 fillérbe kerülő takaros füzetkéiből megkaptuk és olvasóink figyelmébe ajánljuk a következőket:

a) Hickmann A. és Péter J. Földrajzi és statisztikai tabellák.

b) Lévay Ede. Arithmetikai és algebrai példatár. 2200 feladat.

c) Schmidt Márton. Kis latin nyelvtan.

d) Gaal Mózes. A magyar irodalom története.

II. Az ugyancsak *Stampfel Károly* kiadásában megjelenő «Nemzetünk nagy költői czímű» egy ízben már ismertetett népszerű füzetekből megjelent a 7, 8, 9 és 10. füzet. E füzetekben Gaal Mózes sorban Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kazinczy Ferencz, és Kölcsey Ferencz életét és műveit ismerteti. Egy füzet ára 20 kr.

A karácsonyi könyvpiaczon a *Franklin-Társulat* kiadásában igen díszes kiállításban két értékes könyv jelent meg, a serdülő ifjuság gyönyörködtetésére. E művek tartalmuknál, irányuknál és nyelvezetüknél fogva egyaránt megérdemlik a figyelmet.

Az egyikben *B. Büttner Lina* az ismert nevű írónő «*Egy rút kis leány története és egyéb elbeszélések*» czím alatt a fiatal leányoknak nyújt érdekes és nemes irányú olvasmányt. A Franklin-Társulat e szép könyvét Góró Lajos rajzaival tette még értékesebbé. A másik kötetben *Gaal Mózes* a magyar irodalomtörténet buzgó mívelője «*Kard és lant hőse*» czímű elbeszélésben Zrinyi, a költő, életét rajzolja megkapó vonásokban meleg színekkel és oly szeretettel, mely okvetlenül belopja magát az ifjú szivekbe. A Büttner Lina szép könyvének ára 2 frt 50 kr., a Gaal Mózesének ára 2 frt.

«*Mirjam*» magyar szövegű imakönyv magyar zsidónők számára. Irta Kiss Arnold főrabbi. Kiadja Köves és Boros, Veszprém. — Ára 2 frt 50—6 frt.